

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA EKONOMICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

*Reforma systému důchodového zabezpečení
v České republice*

*The Reform of the pension system
in the Czech Republic*

Stanislav Šneberger

CHEB 2011

ZADÁNÍ PRÁCE

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma:

Reforma systému důchodového zabezpečení v České republice

vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce za použití pramenů uvedených v příložené bibliografii.

V Plzni dne 29. 11. 2011

.....
Stanislav Šneberger

Poděkování

Za odborné rady při vypracování bakalářské práce bych chtěl poděkovat vedoucímu bakalářské práce panu PhDr. Čestmíru Jarému.

Obsah

ÚVOD.....	6
1. AKTUÁLNÍ VÝVOJ DŮCHODOVÉHO SYSTÉMU V ČR.....	9
2. SOCIÁLNÍ POLITIKA.....	12
2.1 VÝVOJ SOCIÁLNÍ POLITIKY.....	12
2.1.1 Vývoj sociální politiky na našem území.....	14
2.1.2 Vývoj sociální politiky po 2. světové válce.....	15
2.2 FUNKCE SOCIÁLNÍ POLITIKY.....	17
2.3 CÍLE SOCIÁLNÍ POLITIKY.....	17
3. SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ.....	19
4. DŮCHODOVÉ ZABEZPEČENÍ.....	23
4.1 FINANCOVÁNÍ DŮCHODOVÉHO ZABEZPEČENÍ.....	23
4.2 PENZIJNÍ MODELY A KONSTRUKCE DŮCHODŮ.....	26
5. STÁVAJÍCÍ DŮCHODOVÝ SYSTÉM V ČR.....	27
5.1 ÚČASTNÍCI POJIŠTĚNÍ A PENZIJNÍ PLÁNY.....	27
5.2 VALORIZACE DÁVEK.....	29
6. DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ V ČR.....	31
6.1 VÝZNAM DEMOGRAFIE.....	31
6.2 DEMOGRAFICKÉ TRENDY ČR.....	32
7. REFORMA DŮCHODOVÉHO SYSTÉMU.....	33
7.1 VÝVOJ ZMĚN DŮCHODOVÉHO SYSTÉMU V OBDOBÍ 2003-2010.....	33
7.2 MALÁ DŮCHODOVÁ REFORMA.....	34
8. ZÁVĚR.....	38
9. SEZNAM TABULEK.....	40
10. SEZNAM GRAFŮ.....	40
11. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	41
12. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	42
13. SEZNAM PŘÍLOH.....	45
ABSTRAKT	

Úvod

Reforma důchodových systémů je nedílnou součástí programových prohlášení českých a také dalších evropských vlád v posledních 20 letech. Stárnutí populace, prosazování soukromých zájmů ve veřejném životě, konkurence rychle rostoucích ekonomik (BRICS apod.) ukazuje, že průběžný důchodový systém, ač po desetiletí fungoval, potřebuje reformu. Ekonomové a politici vedou spor, zdali to bude reforma fundamentální či parametrická. Demografické změny, prodlužující se věk dožití, větší nároky na kvalitu života a s tím zabezpečení ve stáří, to vše přináší nové otázky, které nutí k přemýšlení nad reformami penzijního systému, jehož kořeny pocházejí od Bismarcka a první rysy sociálního zabezpečení z doby budování „keynesovského“ státu po 2. světové válce. Razantní změna v přístupu k důchodovým systémům přišla v polovině 70. let 20. století, kdy se začala rozjíždět neoliberální koncepce. Neoliberalismus je širokým zastřešujícím pojmem, který není jen ekonomickým termínem, ale zahrnuje v sobě i morální a politické asociace. To, co dnes nazýváme neoliberalismem, vyrostlo na základech, které přinesly naprostý převrat v mentalitě evropského obyvatelstva. Na Západě vítězil keynesianismus a na Východě marxisticko – leninský kolektivismus. V této atmosféře psal svá zásadní díla rakouský filozof a ekonom Fridrich August von Hayek, jenž položil základy teorii, která zažila od 70. let 20. století novou renesanci a na níž navázala tzv. chicagská škola, a to politici typu Ronalda Raegana či Margaret Tatcherové a taktéž řada středo- a východoevropských ekonomů a politiků v transformačním období 90. let.

Neoliberalismus v kostce prosazoval ústup od státních a veřejnoprávních řešení, což pro oblast penzijních systémů znamenalo podporu pro myšlenky fondového spoření. Fondové či průběžné hospodaření, větší rizika nechat na kapitálových trzích či na státních financích?

Toto riziko s sebou nese možnosti obrovských turbulencí v celé společenské struktuře a přináší s sebou obavy z návratu revolučních tendencí do západních společností. I proto je nutno k penzijním reformám přistupovat s co největší opatrností a respektem, protože rozhodnutí v tomto segmentu ekonomik mají dosah na desetiletí dopředu.

Cílem této bakalářské práce je analýza současného stavu penzijního systému u nás. Dále bych se chtěl zmínit o základních návrzích na penzijní změny a nastínit penzijní reformu, která by byla dle mého názoru vhodná pro aplikaci v České republice. Budu se zabývat tím, čím tento systém doplnit, aby byl funkční na další desetiletí dopředu. Výstupem mojí bakalářské práce je návrh, jakým způsobem reformovat český penzijní systém. A to tím

způsobem, aby byla respektována především oblast ekonomické jistoty, zajištěn státní důchod na univerzálním principu, přičemž fondové spoření by bylo jen doplňkovou a nepovinnou součástí celého systému. Chci se zmínit o provázanosti důchodových reforem s celým daňovým a sociálním systémem a o provázání důchodových reforem s celou poptávkovou částí ekonomiky.

Data budu čerpat z výstupů obou tzv. Bezděkových komisí. Komise pracovala ve dvou fázích. V roce 2005 byl sestaven Výkonný tým Expertní skupiny Vlády ČR a v roce 2010 Poradní expertní sbor Vlády ČR - PES. Dalšími mými zdroji pro čerpání dat jsou články bývalého komisaře Evropské komise a erudované osobnosti v oblasti sociálních systémů - Vladimíra Špidly, názory ekonomů, jimiž je například slovenský odborník Ivan Lesay či názory nositele Nobelovy ceny Josepha Stiglitze. Použiji také práce stále více citovaného českého ekonoma Jaroslava Vostatka, jenž se řadí ke kritikům fundamentální fondové reformy penzijních systémů v ČR, též práce levicového ekonoma Petra Gočeva, londýnského ekonoma Michala Poláka, či práci Jaroslava Šulce „Alternativy reformy penzijního systému v České republice“ apod. Vedle monografií budu využívat taktéž řadu sborníků a konferenčních příspěvků, namátkou sborník „Sociální reformy ve střední Evropě“, „Vývojové trendy důchodových reforem v Evropě“, „Postavení žen v penzi“ apod. Dále budu využívat elektronické databáze především z Ministerstva práce sociálních věcí ČR. Z názorů hlavního proudu se budu opírat především o stanoviska Občanského institutu. Též se budu okrajově věnovat dvěma základním ekonomickým školám posledních 40 let. Jedná se o monetarismus a fiskální politiku. Zde budu čerpat z teoretických ekonomických monografií o dějinách ekonomických teorií, např. práci Luboše Štancla a Miroslava Krče o Keynesovi a keynesiánské tradici. Také budu čerpat z prací Milana Sojky.

Budu využívat digitalizované prameny z databáze Automatizovaného systému právních informací (ASPI), dále zákony, podzákoné normy, (nařízení vlády, vyhlášky ministerstev) a podzákoné normativní nezávazné akty (směrnice, metodické pokyny) umístěné na jednotlivých stránkách ministerstev.

Z časového hlediska bude má práce vycházet především z posledního desetiletí, kdy se nejvíce mluví o penzijní reformě, ale taktéž se budu zabývat ideologickými kořeny těchto debat, které sahají až do poloviny 70. let.

Chci si položit otázku, za jakých podmínek je tento systém udržitelný. Jak uvádí portál Ministerstva práce a sociálních věcí: „Každý má dle Ústavy ČR právo na důstojné

a přiměřené zabezpečení ve stáří. Základním úkolem demokratického státu je pak zajistit prosperitu budoucím generacím. Prognózy budoucího vývoje ukazují, že je nutné provést řadu reforem vedoucích ke stabilizaci sociálního systému a celkově nezvyšovat mandatorní výdaje, na něž nejsou zdroje. Dokud se bude zvyšovat průměrná doba dožití, pak se musí zvyšovat i věková hranice pro odchod do důchodu. Dnešní systém byl nastaven před více než sto lety, kdy se doba, kdy byl jedinec v důchodu, počítala na roky.“¹

V podstatě jde o to nalézt vhodná opatření, která zachovají současnou garantovanou úroveň zabezpečení ve stáří a budou plně reflektovat demografický vývoj. To vše s ohledem na ekonomické možnosti systému. Jednu z prvních seriózních studií vytvořila Bezděková komise.

¹ Důchodová reforma. Dostupné na: <<http://www.mpsv.cz/cs/10450>> [cit. 2011-10-24].

1. Aktuální vývoj důchodového systému v ČR

Bezděková komise,² kterou nechala ustavit koaliční vláda vedená sociální demokracií v roce 2005, vycházela z faktu, že dnešní průběžný důchodový systém je dlouhodobě neudržitelný. Tato neudržitelnost vyžaduje fundamentální zásahy, nikoliv pouze drobné úpravy. Pro to, aby byly základem změn parametrické změny, tedy navýšení příjmů do systému, se argumentovalo tím, že náklady na sociální pojištění jsou již vysoké a přesměrování jiných daní by oslabilo již tak napjatý rozpočet a zvyšování přímých daní by omezilo disponibilní příjem dnešních pracujících.³ Dalším vyzněním těchto argumentů bylo to, že je naprosto nutné zapojit do systému soukromý spořicí prvek skrze důchodové fondy. Hlavními výstupy této první Bezděkovy komise bylo, že: *„Existují rozdíly mezi průběžným (PAYG) a fondovým (FF) financováním důchodového systému. Zatímco výnos PAYG je závislý na demografickém vývoji, výnos FF systému je dán podmínkami na finančních trzích, mírou i způsobem regulace a výší administrativních nákladů. PAYG a FF systémy se liší také z hlediska citlivosti na rizika. Kombinací obou metod financování lze tudíž snížit celková rizika důchodového systému... Důležitým aspektem důchodového systému je mezigenerační solidarita. V PAYG v dávkovém systému (DB) se standardně předpokládá existence mezigenerační solidarity, což nemusí být nutně pravda. V realitě však PAYG DB systémy mezigenerační solidaritu většinou opravdu obsahují, protože jejich základní parametry jsou předmětem politického procesu. Početně silné generace mohou být během svého života „zdaněny“ mezigeneračním břemenem dokonce dvakrát. Rovnováha systému bývá v této situaci často dosahována krácením důchodových práv početně silné generace důchodců.“*⁴ Na výše uvedeném je zajímavé ne to, že se apeluje na fondový pilíř, i když zatím jen jako doplňkový, ale spíše, že se začíná otvírat otázka mezigenerační solidarity. Tyto argumenty byly také jedním z trumfů v předvolebních kampaních. Bezděková komise dále došla k: *„Současný systém je nutné výrazně reformovat. Dnešní důchodový systém je dlouhodobě neudržitelný. Vede k eskalaci značných deficitů. Navíc udržuje vysokou míru a objem příjmové redistribuce, což může být problematické z hlediska trhu práce. Důchodový systém potřebuje zásadní reformu, nikoliv pouze dílčí opravu parametru... Zvýšení příjmu*

²Bezděková komise, závěrečná zpráva z roku 2005. Dostupné na:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/2235/zaverecna_zprava.pdf> [cit. 2011-10-24].

³Bezděková komise, závěrečná zpráva z roku 2005. Dostupné na:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/2235/zaverecna_zprava.pdf> [cit. 2011-10-24].

⁴ Bezděková komise, závěrečná zpráva z roku 2005, s. 10-11. Dostupné na:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/2235/zaverecna_zprava.pdf> [cit. 2011-10-24].

důchodového systému není řešením. Reforma by se měla soustředit na výdajovou stranu, zejména prostřednictvím zvyšování věku pro odchod do důchodu...“⁵

Bezděkova komise takto prezentovanými výstupy výrazně ovlivnila následující veřejnou diskusi. Využila data Světové banky z roku 1994, která hovořila o třípilířovém důchodovém systému. Tento návrh Světové banky byl postupně aplikován takřka ve všech tranzitivních ekonomikách střední a východní Evropy s výjimkou těch nejvyspělejších, tedy v ČR a ve Slovinsku. Bezděkova komise podrobně nezpracovala výhody současného systému u PAYG (pay-as-you-go), tedy průběžného systému.

Proč je tento systém výhodný? Proč je tolik desetiletí stabilní? Jaký je hlavní znak tohoto systému? Je jím jeho průběžnost, což znamená, že :*“...príspevky, ktoré dnes odvádzajú pracujúci do systému, dostávajú do rúk dnešní dôchodcovia a financujú z nich svoju dnešnú spotrebu.“*⁶ K základním rysům patří jeho přerozdělování, dále jistota starobního důchodu a jeho univerzálnost. Tyto fundamentální body zaručují pro evropské důchodce garantovanou životní úroveň ve stáří a zajišťují sociální stabilitu a soudržnost evropské společnosti. Je to systém veřejně spravovaný, s určeným výnosem, zajišťuje životní jistotu ve stáří a především klíčovou věc a tou je právo na důchod.

Bezděkova komise analýzou dosavadního důchodového systému nastavila mantinely reformy českého penzijního systému a to ve smyslu fondovém. Tento systém má jeden hlavní cíl. Tím je další oslabení role státu v sociálním systému a posílení nestátních, méně stabilních, dravějších a primárně na zisk orientovaných subjektů. Přejít na fondový systém znamená, že průběžná jistota by byla nahrazena hromaděním nejistých nominálních nároků na spotřebu v budoucnu, v takovém systému by chyběly garance na výšku výnosu, jedinou jeho jistotou by byla výše příspěvku. Opt out (vyvázání určitého objemu příspěvků z prvního průběžného pilíře) by navíc podvázal možnosti v prvním pilíři. Stále by hrozil chronický deficit veřejného důchodového pilíře. Před těmito problémy varuje řada světových ekonomů a sociologů jako například Immanuel Wallerstein⁷ či Joseph Stiglitz. Další možné slabiny fondové změny Bezděkova zpráva neuvádí.⁸ Především zaměření na zisk v sobě nese obrovská rizika.

⁵ Bezděkova komise, závěrečná zpráva z roku 2005, s. 10-11 Dostupné na:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/2235/zaverecna_zprava.pdf > [cit. 2011-10-24].

⁶ Cit. z příspěvku Michala Poláka na konferenci „Sociální stát a kapitalismus“ v 2004. Polák, Michal. *Sociální stát, důchodkový systém a důchodková „reforma“*. In: Sociální stát a kapitalismus, sv. 2. Praha 2007, s. 226-268

⁷ Například v díle Wallerstein, Immanuel. *Utopistika. Historické rozhodování v 21. století*. Praha: Intu, 2006. s. 109 ISBN 80-903355-4-3.

⁸ Hovoří se o tom až v souvislosti s druhou Bezděkovou zprávou z roku 2010. V této době už byl ovšem Vlastimil Bezděk a většina členů této komise spjata s finančními domy napojenými zájmově na fondové změny v průběžném důchodovém systému.

Soukromé finanční subjekty nebudou mít za hlavní cíl držet společenskou stabilitu, ale zisk. Tento zisk budou generovat jednak ze správy přeměrovaných peněz z prvního pilíře, snad z investic, ale především z největší jistoty a to z vkladů klientů. Reálně hrozí podobný proces jako v českém bankovníctví, kdy poplatky za bankovní služby zkonsumují podstatnou část prostředků uložených u finančního domu. Náklady na správu nového systému jsou totiž několikanásobně vyšší než u PAYG.⁹

V Bezděkově zprávě nenajdeme demografickou stránku řešení současné situace. Je zřejmé, že stárnutí populace existuje, rodí se méně dětí, mění se struktura západní (české) společnosti. Levicové strany nabízejí různá propopulační opatření, např. osvědčené nástroje počínaje stimulací porodnosti, nevratné půjčky, zvyšování příspěvků na děti, daňové slevy, podpora bytové výstavby. Všechny tyto nástroje se již osvědčily (př. tzv. „Husákovy děti“) a jejich aplikace, i když ve změněných podmínkách, by nepochybně částečně zmírnily demografický problém. Taktéž úvahy o znevýhodnění bezdětných nejsou od věci. Tohle vše by ovšem znamenalo zcela opustit dosavadní hlavní ekonomické úvahy a školy. Michal Polák v této věci opět uvádí: *„Vládnica neoliberalna ideológia povoluje vynaložiť obrovské prostriedky na opatrenia, ktoré sposobia obyvateľstvu nárast nejistoty a starobnej chudoby, prinesú zisky veľkým súkromným spoločnostiam... ale už odmieta vynaložiť ich na iné opatrenia, ktoré by sice boli populárne a okrem záchrany dochodkového systému by priniesly aj bezprostredný prospech širokým vrstvám obyvateľstva, no zároveň by výrazne oslabily postavenie funkcionárov kapitálu.“*¹⁰ Michal Polák tady volá po silnější vládní podpoře růstu životní úrovně tzv. střední vrstvy, zároveň navrhuje nastavit jasný legislativní rámec pro finanční instituce. Diskutabilní je případná vymahatelnost práva při zneužití informační nerovnováhy mezi střadatelem a penzijním fondem.

⁹Reklama, administrativní náklady, vedení individuálních účtů apod. Viz Stieglitz, Joseph. *Prečo Amerika nechce dochodkovú reformu*. Dostupné na: <<http://www.blisty.cz/art/23121.html> > [cit. 2011-10-24].

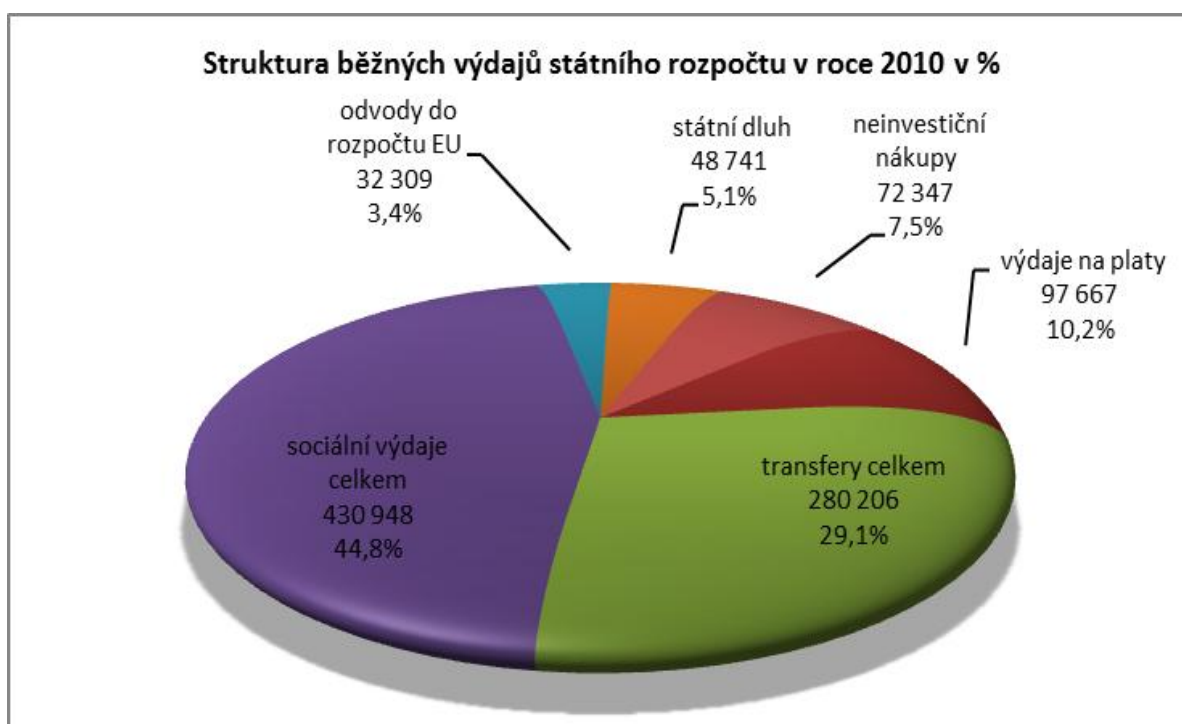
¹⁰Polák, Michal. *Sociálny štát, dôchodkový systém a dôchodková „reforma“*. In: Sociální stát a kapitalismus, sv. 2. Praha 2007, s. 248

2. Sociální politika

2.1 Vývoj sociální politiky

Veřejný sektor ve vyspělých zemích rozhoduje o alokaci značné části finančních zdrojů ekonomik, a tak není divu, že souvislosti jeho financování patří k aktuálním teoretickým a praktickým problémům veřejného sektoru. Tato aktuálnost je dána spoustou faktorů. Jeden z faktorů je ten, že veřejný sektor tvoří podsystém smíšené ekonomiky, skrze něž jsou produkovány či zabezpečovány veřejné služby. O zaměření a rozsahu jejich poskytování se rozhoduje v rámci veřejných politik.¹¹ Ze struktury běžných výdajů státního rozpočtu ČR v roce 2010 vyplývá, že jejich rozhodující složkou zůstávají sociální výdaje a transfery veřejným rozpočtům.

Graf č. 1: Struktura běžných výdajů státního rozpočtu v roce 2010 v %

Zdroj: ČNB, MF [online]. Praha [cit. 2011-11-25]

Dostupné na: <http://www.spcr.cz>

¹¹ Ochrana, František a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010. 978-80-247-3228-2, s. 11 ISBN 978-80-247-3228-2

Tento veřejný sektor vyrostl především ve 20. století, ale jeho kořeny, stejně jako všechny klíčové myšlenky pro sociální politiku vznikly ve století devatenáctém. K prvním sociálním myslitelům s praktickými návrhy na sociální reformy patřili například Nicolas de Condorcet, Thomas Paine apod. Průmyslová revoluce přinesla rozpad tradiční feudální společnosti. Tato společnost nutně potřebovala najít nové zakotvení. Tohle nové zakotvení bylo postupně a pozvolna vytvářeno veřejným sektorem a státem.

Ve střední Evropě (rakouská monarchie, Prusko a později sjednocené Německo) je na přelomu 18. - 19. století zrušeno nevolnictví a venkovské obyvatelstvo se stěhuje do měst, kde se rozvíjí průmyslová výroba. *„Do té doby stát do sociálních situací občanů zasahoval jen minimálně. V 19. století jsou svépomocné pokladny nahrazovány opatřeními ukládanými podnikatelům, která měla směřovat zejména k zajištění dělníků v případě nemoci. Toto upravoval Dekret dvorského kancléře z roku 1837, který ukládal továrníkům, živnostníkům a obchodníkům platit za dělníky a pomocníky stravné v nemocnici po dobu čtyř týdnů. Horní zákon z roku 1854 nařídil majitelům dolů zřídit bratrskou pokladnu nebo se za tím účelem spojit s jinými zaměstnavateli. Živnostenský řád č. 227/1859 ukládal závodům, které zaměstnávaly více než dvacet dělníků, povinnost zřídit ústav pro podporu onemocnělých nebo z jiného důvodu trpících členů společenstva. V Německu byl v roce 1883 schválen zákon o nemocenském pojištění, první z tzv. Bismarckových zákonů. Platba byla rozdělena na půl mezi zaměstnance a zaměstnavatele. O rok později následoval zákon o úrazovém pojištění. Úrazové pojištění zahrnovalo výdaje na léčení a po dobu pracovní neschopnosti pobíral pojištěnec dvě třetiny posledního platu. V roce 1889 byl vydán zákon o starobním a invalidním pojištění. Každý dělník měl po dosažení sedmdesáti let nárok na starobní rentu a invalidní rentu při pracovní neschopnosti. Bismarckova reforma byla prvním uceleným systémem zdravotního, důchodového a úrazového pojištění v Evropě. Bismarck touto reformou sledoval hlavně politický cíl. Na síle nabývaly nově vznikající dělnické strany. Cílem reformy bylo oslabit je. Tímto zaniká původní liberální přístup představovaný názorem, že každý se musí postarat sám o sebe, a stát se stává významným sociálním činitelem.“¹²* Bismarck si byl velmi dobře vědom narůstající síly marxistické sociální demokracie, a když se jí nepodařilo zničit zákony proti socialistům, kterým se snažil zatlačit německou sociální demokracii do ilegality, tak se pokusil o opačný koncept. Použil systémové ústupky s tím, že otupí socialistické hnutí. Bismarckův systém byl vlastně zárodkem dnešního důchodového

¹² Brychta, Oldřich. *Sociální politika státu*. Brno, 2010, s. 8. Bakalářská práce obhájená na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Vedoucí práce Ing. Eva Tomášková PhD.

systému průběžného, což znamená, že příspěvky, které v době své pracovní aktivity odvádí dělník do systému, dostává ve stejné chvíli jeho o generaci či dvě starší kolega, který z něj financuje svoji spotřebu. Organizace a správa celého systému, byla převzata do státních rukou, jednalo se tedy o státní systém, který jej taktéž v jistém smyslu garantoval, vymáhal a zajišťoval. Toto převzetí spoluodpovědnosti státu za penzijní období v životě člověka bylo taktéž jistým přelomem. Důležitá je i ta skutečnost, že důchodový systém se stal předvídatelný i ve výši, jakou penzista obdrží, jelikož penze se většinou začala odvíjet od průměrné mzdy v daném národním hospodářství. Bismarck tedy přinesl tři dimenze v důchodovém systému – přerozdělování, jistotu a univerzálnost.

2.1.1 Vývoj sociální politiky na našem území

Rakousko – uherská monarchie se vydala obdobným směrem, když především za předsedy vlády hraběte Taafeho přijala řadu sociálních zákonů. V roce 1888 byl přijat zákon o úrazovém pojištění a nemocenském pojištění dělníků, i když prozatím v okleštěné podobě, jelikož pojišťovací systém nezahrnoval jejich rodinné příslušníky. O rok později byly předchozí zákonné předlohy doplněny o zákon o bratrských pokladnách, kterým byla završena legislativní triáda povinného veřejnoprávního pojištění.¹³ *„Tyto tři zákony zavedly povinné veřejnoprávní pojištění. Pojistné platili pojištěnci i zaměstnavatelé. Zavedení povinného sociálního pojištění navázalo na svépomocné spolky, fondy a dělnické pokladny, které fungovaly na principu dobrovolné vzájemnosti. Z tradic cechovních svépomocných podpůrných spolků vycházely v 19. století podpůrné spolky zakládané v průmyslových závodech, které postupně začaly plnit i funkci odborových a politických organizací zaměstnanců. V tomto období už není funkce sociální politiky jen čistě ochranná, ale stále více začíná být pozornost věnována také problémům bydlení, školství a vzdělávání.“*¹⁴

První československá republika vzniklá na troskách monarchie, na ní navázala. Meziválečné období bylo ovlivněno hospodářskou krizí, která plodila sociální nepokoje a rozbroje. Vznik SSSR, prezentující se jako stát, který první na světě uskutečňuje myšlenky klasiků 19. století, byl navíc dalším mocným impulsem pro snahy neprivilegovaných po sociální rovnosti.

¹³ Tröster, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. Prah:C. H. Beck, 2005, s. 26 ISBN 80-7179-856-8.

¹⁴ Brychta, Oldřich. *Sociální politika státu*. Brno, 2010, s. 8-9 Bakalářská práce obhájená na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Vedoucí práce Ing. Eva Tomášková PhD.

Nejdůležitějším z nových právních předpisů byl zákon č. 221/1924 o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří.¹⁵ Tento normativ pokrýval především dělníky, jelikož státní zaměstnanci a soukromí úředníci byli zabezpečeni jinou, a nutno říci, že výhodnější právní úpravou. *„Z nemocenského pojištění podle zákona 221/1924 se poskytovala lékařská pomoc, léčiva, nemocenské ošetřování, pomoc v mateřství a pohřebné. Nemocenská se poskytovala nejdéle po dobu jednoho roku, její výše byla závislá na zařazení pojištěnce do jedné z deseti mzdových tříd. Dávky v mateřství byly poskytovány ve výši nemocenského pojištění ženám šest týdnů před porodem a šest týdnů po porodu. Z invalidního a starobního pojištění se poskytovaly důchod invalidní a starobní, důchod vdovský a důchod sirotčí. Polovinu pojistného platil zaměstnavatel, polovinu zaměstnanec. I nadále existovala veřejná chudinská péče organizovaná především domovskými obcemi, které budovaly různá zařízení jako starobince, chudobince, sirotčince, útulky, obecní kuchyně atd.“*¹⁶

2.1.2 Vývoj sociální politiky po 2. světové válce

O moderním pojetí sociálního zabezpečení a moderní sociální politice lze hovořit ovšem až po 2. světové válce. Chceme-li ovšem pochopit důvody pro dalekosáhlé, až revoluční reformy po druhé světové válce, musíme se zmínit o světové ekonomické krizi ve 30. letech. Tato krize zformovala myšlení poválečných politiků v tom smyslu, že éra liberálního kapitalismu skončila a nadchází, když ne přímo éra socialismu, tak jednoznačně státem dirigovaného kapitalismu. Toto myšlení mělo samozřejmě dalekosáhlé důsledky i v oblasti sociální politiky. Navíc zde již byl jeden příklad, který prokázal, že zásahy státu do ekonomiky jsou nutné. Tímto byl Rooseveltův New Deal, který: *„neznamenal cílený pokus o odstranění kapitalismu a demokracie... výsledkem New Dealu sice byla některá dramatická opatření, avšak nikterak nepřekračující rámec demokratického kapitalismu, tak jak jej chápala západní, plně industrializovaná společnost. J. M. Keynes v dopise Rooseveltovi z konce roku 1933 označil jeho politiku za rozhodující test; pouze v případě úspěchu svět odmítne šířící se metody revoluce a nástup F. D. Roosevelta do funkce prezidenta bude „začátkem nového období kapitalismu“.* Roosevelt osobně hodnotil jako největší úspěch prvních let v prezidentském úřadě, že se jeho vládě podařilo znovu legitimizovat krizí otřesený systém, jehož základem je svobodné podnikání a touha po zisku. Doplnil jej rozšířenou

¹⁵ ASPI – Automatizovaný systém právních informací, zákon č. 221/1994 Sb.

¹⁶ Brychta, Oldřich. *Sociální politika státu*. Brno, 2010, s. 9. Bakalářská práce obhájená na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Vedoucí práce Ing. Eva Tomášková PhD.

*odpovědností státu za minimální životní standard těch, kteří se z různých důvodů ocitli v kritické situaci...*¹⁷.

New Deal byl ukázkou, že lze dosáhnout dlouhodobý efekt, který se projevil hlavně v působení na potencionální produkt ekonomiky. Byl inspirací pro všechny západní socialisty, kteří chtěli postavit hráz společnosti, kterou představoval stalinismus. Vše odstartovaly Beveridgeovy reformy v Británii, které uskutečňovala labouristická vláda v letech 1945-1952. Podobné reformy sociálního systému u nás chtěla uskutečňovat i sociální demokracie či národní socialisté a v krátkém období Třetí republiky se zdálo, že ČSR půjde obdobnou cestou. Únor 1948 znamenal přerušeni této cesty. Přesto byl ještě v dubnu 1948 přijat zákon č. 99/1948 Sb. o národním pojištění.¹⁸ O tomto zákoně bylo vyjednáváno již před únorem a byl klíčovým pro všechny strany Národní fronty. Tento významný právní předpis byl poprvé v dějinách českého sociálního zákonodárství postaven na principu univerzality, zahrnoval v sobě veškerou populaci, nejen zaměstnance a příslušníky jejich rodin, ale i samostatně hospodařící občany a příslušníky svobodných povolání. Přijatá úprava sociálního zabezpečení posunula Československo v této oblasti na jedno z předních míst na světě.¹⁹ Především postavení dělníků se značně vylepšilo, jelikož do této doby byly maximálně preferováni zaměstnanci veřejného sektoru na úřednických pozicích. Je nutno zdůraznit, že tento právní předpis byl koncipován nesmírně široce, univerzálně (týkalo se všech obyvatel, pojištění bylo povinné, u nemocenského pojištění se rušila čekací doba, byly zavedeny nové důchodové dávky), v podstatě zabezpečil téměř všechny občany: „... v nemoci, mateřství, v případě pracovních úrazů, invalidity, stáří a ztráty živitele...“²⁰ Tento právní předpis byl ve své době pozitivně hodnocen a přinesl rodícímu se komunistickému režimu důležité politické body. Přijatý zákon byl počátkem sociálního zákonodárství komunistické strany, které v 70. - 80. letech vyústilo v systém sociálního ochráníství, jenž velmi slušně zajišťoval životní potřeby obyvatel.

¹⁷ Tajovský, Ladislav. *Historické a myšlenkové pozadí New Dealu*. In: Acta Oeconomica Peragensia, 2005, č. 3, s. 148

¹⁸ ASPI – Automatizovaný systém právních informací, zákon č. 99/1948 Sb.

¹⁹ Kalinová, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám 1945 – 1969*. Praha:Academia, 2007, s. 88-94. ISBN 978-80-200-1536-5.

²⁰ Průcha, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992. 2. Díl období 1945 – 1992*. Brno:Doplněk, 2009, s. 216. ISBN 978-80-7239-228-5.

2.2 Funkce sociální politiky

Přestože se modely sociálního zákonodárství mezi Východem a Západem rozešly, nelze mluvit o naprostých rozdílech. Cíle a funkce zůstávaly stejné a lze je sumarizovat do několika základních bodů. Především je nutno zdůraznit, že v obou blocích byly sociální systémy v neustálém pohybu a proměnách. Přesto hlavní funkcí vždy byla funkce ochranná. Jde o funkci historicky nejstarší, tvořící páteř sociální politiky. Tato funkce řeší již vzniklé sociální události, kdy se má po určitou dobu poskytnout postiženému jedinci pomoc. Jde o zmírnění či odstranění důsledků určitých sociálních událostí, které jsou spojeny se světem práce (například ztráta zaměstnání) nebo s životními etapami a událostmi (například stáří, příjmová situace vícedětných rodin, nemoc apod.). Další funkcí sociálního zákonodárství je funkce přerozdělovací. Tato funkce je vlastní všem společensko-stabilizačním systémům, snaží se udržovat sociální smír. Směřuje obvykle k příjmům, ke mzdám, důchodům, dále pak k rozdělování životních šancí, příležitostí, k nimž rovněž prostřednictvím sociální politiky dochází.²¹ Funkce preventivní a stimulační pak zabraňují tomu, aby docházelo k nepředvídatelným sociálním událostem (např. pracovní úrazy). Funkce stimulační podporuje, podněcuje a snaží se vyvolávat požadované sociální jednání jednotlivců a sociálních skupin. Jak v oblasti ekonomické, tak i mimo ni. Jde tedy zpravidla o snahu motivovat například nezaměstnané rekvalifikačními programy apod. Sociální politika má svými opatřeními podporovat hospodářskou prosperitu i rozvoj lidského potenciálu. Toto působení pak má i stabilizační efekt, jelikož utlumuje sociální napětí, které je rizikem pro ekonomiku i pro stabilitu společnosti jako celku. Poslední důležitou funkcí sociální politiky je funkce homogenizační. Tato funkce bývá velmi kritizována pravicovými politiky a ekonomy, jelikož byla jednou z hlavních funkcí v systémech sociálního zabezpečení v komunistických režimech. Tato funkce má ve stručnosti zajišťovat sjednocování nepřirozených rozdílů mezi lidmi (to znamená kulturní zanedbanost, finanční rozdíly apod.) tak, aby nebyly ve společnosti přítomny příliš velké rozdíly, které by ji v konečném důsledku oslabovaly.

2.3 Cíle sociální politiky

Shrneme-li si tedy závěry vztahující se k sociální politice, potom ji můžeme definovat: *„Základním cílem sociální politiky je rozvoj člověka, zdokonalování životních podmínek*

²¹ Krebs, Vojtěch a kolektiv. *Sociální politika*. Praha:ASPI, 2005., s. 55-61 ISBN 978-80-7416-044-8.

a zajištění rovných podmínek všem. Prosazení rovných příležitostí znamená zejména zajistit rovný přístup ke vzdělání a zdravotní péči, k možnostem získat přiměřené bydlení, garantovat minimální příjem, reagovat na sociální rizika, respektive jejich možné negativní důsledky (stáří, nemoc, invalidita) a eliminovat sociální tvrdosti, které doprovázejí fungování tržního mechanismu (například nezaměstnanost, chudoba). Zajistit důstojné životní podmínky všem občanům i těm, kteří se na ekonomických činnostech nepodílejí (nemocní, handicapovaní, staří, nemocní aj.). Každá společnost je majetkově a důchodově založena na nerovnostech. V demokratických zemích ale nelze připustit, aby se sociální původ stal nepřekonatelnou překážkou zařazení člověka do společnosti. Všem je nutno poskytnout stejné startovací podmínky. Cílem sociální politiky je odstraňovat tvrdost tržního hospodářství (např. monopolní postavení na trhu a důsledky z toho plynoucí).²² Jinými slovy řečeno, moderní stát nemůže bez sociální politiky existovat a tržní ekonomika jako ekonomický i společenský systém nemůže bez adekvátní sociální politiky přežít. Vyspělost každého státu se posuzuje podle úrovně sociální politiky. Rozsah sociální politiky a angažovanost jednotlivých vlád v oblasti sociální politiky závisí na aktuální hospodářské situaci. Pokud není ekonomika dostatečně silná, nemůže si dlouhodobě dovolit štedrou sociální politiku. Dluhové financování přenáší finanční zátěž pouze na budoucí generace a případný kolaps veřejných financí, může podvázet ekonomický růst na dlouhá léta. Cíle sociální politiky naplňují také nevládní instituce. Velmi aktivní jsou odbory, církve, nadace a různá občanská sdružení. Základní cíl, tj. zajištění důstojných životních podmínek, by měl být individuální zodpovědností každého občana.

²² Brychta, Oldřich. *Sociální politika státu*. Brno, 2010, s. 17. Bakalářská práce obhájená na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Vedoucí práce Ing. Eva Tomášková PhD.

3. Sociální zabezpečení

Politika sociálního zabezpečení je významnou součástí sociální politiky. Sociální zabezpečení je hlavním nástrojem sociální politiky. Takto je používán především k vyrovnání sociálních nerovností, resp. k řešení sociálních konfliktů, k udržení stability společnosti (viz kapitola 2). Sociální zabezpečení je součástí sociální politiky státu. Působí na něj faktory, které se týkají politické, ekonomické a politické situace v zemi. Ekonomická situace se projevuje v oblasti financování sociálního systému. V období ekonomické stagnace se výše sociálních výdajů omezuje, což ovlivňuje růst nezaměstnanosti. Vyvolává sociálně negativní jevy a případně prohlubuje hospodářský pokles. Sociální systém by měl reagovat na růst cen, který způsobuje navýšení výdajů obyvatel na udržení stejné životní úrovně. Nezaměstnanost je spolu s inflací základním ekonomickým determinanem. Částečným řešením je valorizace sociálních dávek, která se provádí na základě sledování poměru sociálních dávek a mezd. Na systém sociálních dávek má vliv také výše míry nezaměstnanosti. Pokles nezaměstnanosti snižuje deficit důchodového systému, jelikož se snižují výdaje systému díky ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu a to má dopady na všechny oblasti sociálního zabezpečení.

Společensko-politické faktory mají zásadní vliv na sociální zabezpečení. Politické postoje hrají důležitou roli zejména před volbami, kdy se politici prostřednictvím populárních kroků v oblasti sociálního zabezpečení snaží získat podporu voličů. Klíčové je působení demografického vývoje společnosti. Sociální dávky se vyměřují na základě demografického vývoje. Případný nepříznivý demografický vývoj má vliv na uspořádání sociálního systému. Současný problém demografického vývoje se projevuje stárnutím populace, což způsobuje neudržitelnost současného systému, založeném na průběžném financování.

Systém sociálního zabezpečení není řešen fondově a evidován mimo státní rozpočet, naopak jeho příjmy i výdaje jsou součástí státního rozpočtu.²³ Ve vyspělých zemích Evropy se rozšířil po 2. světové válce pojem sociální bezpečnost, který ze své podstaty ukazuje, že není paternalistickým, ale očekává i součinnost od účastníka sociálních systémů. Podle úmluvy Mezinárodní organizace práce o sociálním zabezpečení č. 102/1952 (publikovaná pod č. 461/1991 Sb.) zahrnuje sociální bezpečnost souhrn veřejnoprávních dávek, na které má občan právo ze zákona. Sociální bezpečnost je výsledný stav, sociální zabezpečení je činnost směřující k určitému stavu. Rozdílné označení vychází z odlišného pojetí těchto pojmů

²³ Peková, Jitka – Pilný, Jaroslav – Jetmar, Marek. *Veřejná správa a finance veřejného sektoru*. Praha:ASPI, 2008, s. 380 ISBN 978-80-7357-351-5.

v demokratických a komunistických státech po 2. světové válce. Demokratické státy se snažily, aby se každý občan cítil „sociálně bezpečně“, aby měl zaručena lidská práva. Péči a „zabezpečování“ občanů převzal v komunistických zemích samotný stát.²⁴

Sociální zabezpečení využívá šest základních metod sociálního zabezpečení (někdy jsou nazývány finančními technikami sociálního zabezpečení). Řadíme sem povinné spoření, soukromé pojištění, podnikové zaopatření, sociální pojištění, státní zaopatření (státní sociální podpora) a sociální pomoc.²⁵ V současné době jsou nejdůležitějšími formami sociálního zabezpečení - sociální pojištění, státní sociální podpora a sociální pomoc. Z výše uvedeného plyne, že se za poslední dvě století vyprofilovaly dva základní modely sociálního zabezpečení. Jeden je řekněme anglosaský a druhý kontinentální. Anglosaský model je zaměřen spíše na víceméně základní zabezpečení, kontinentální (a ten má ještě své formy, např. model skandinávský) je více založen na pojistném principu a je štedřejší.

Sociálnímu zabezpečení v ČR, byla již od 2. světové války věnována v českých podmínkách velká pozornost. V dnešních poměrech můžeme hovořit o třech oblastech. První je sociální pojištění, které je tedy založeno na platbě pojistného, které si pojištěnec hradí pro pozdější předpokladatelné sociální události. *„Uplatňuje se princip zásluhovosti, jedná se o systém povinný, zákon definuje osobní rozsah, věcný rozsah, způsob správy a financování., Tento systém obvykle zahrnuje pojištění v nezaměstnanosti, pojištění zdravotní, nemocenské, důchodové a úrazové. V ČR nezahrnuje systém sociálního pojištění všechny tyto složky, ale pouze veřejné zdravotní, nemocenské a základní povinné důchodové pojištění. Základním právním předpisem pro veřejné zdravotní pojištění je zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění,²⁶ pro nemocenské pojištění zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění²⁷ a pro důchodové pojištění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.²⁸ Právní úpravu financování veřejného zdravotního pojištění obsahuje zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na veřejné zdravotní pojištění,²⁹ financování sociálního pojištění upravuje zákon č. 589/1992 Sb.,³⁰ o pojistné na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. V rámci systému se vedle pojistného na sociální zabezpečení vybírá i příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, organizaci, řízení ve věcech důchodového pojištění*

²⁴ Tröster, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 3 ISBN 80-7179-856-8.

²⁵ Peková, Jitka *Věřejné finance: úvod do problematiky*. Praha: ASPI, 2008. s. 257 ISBN 978-80-7357-358-4.

²⁶ ASPI – Automatizovaný systém právních informací, zákon č. 48/1997 Sb.

²⁷ ASPI – Automatizovaný systém právních informací, zákon č. 187/2006 Sb.

²⁸ ASPI – Automatizovaný systém právních informací, zákon č. 155/1995 Sb.

²⁹ ASPI – Automatizovaný systém právních informací, zákon č. 592/1992 Sb.

³⁰ ASPI – Automatizovaný systém právních informací, zákon č. 89/1992 Sb.

a řízení ve věcech pojistného upravuje zákon č. 582/1991 Sb.,³¹ o organizaci a provádění sociálního zabezpečení.³²

Druhou oblastí je systém státní sociální podpory, jenž je založen na státním financování. Tento systém řeší události, na něž se nelze pojistit, ale jejichž řešení je pro občany příliš komplikované. Část těchto dávek je testovaná na příjem (typickým příkladem jsou přídavky pro děti, porodné, příspěvek na bydlení apod.), vyšší vrstva z toho systému příliš nečerpá. Jedná se tedy o oblast výrazně postavenou na solidaritě. Základním právním předpisem v této oblasti je zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.³³

Poslední součástí je sociální pomoc. Jde o aktivity sloužící sociálně nejslabším občanům, kteří se ocitli v sociální pasti (typickým příkladem může být stav dlouhodobé nezaměstnanosti, poté kdy skončí podpůrná doba). Jedná se o tzv. systém pomoci v hmotné nouzi. Ministerstvo práce sociálních věcí definuje tuto část jako: „Systém pomoci v hmotné nouzi je moderní formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. Vychází z principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá. Systém bonifikuje osoby, které se aktivně a rychle snaží změnit svoji nepříznivou sociální situaci. Byl zaveden od 1. ledna 2007 a nahradil pomoc poskytovanou podle zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů. Základním právním předpisem, který upravuje pomoc v hmotné nouzi, je zákon č. 111/2006 Sb.³⁴ o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.“³⁵ Vedle peněžitých příspěvků jsou pak poskytovány i věcná plnění, tak aby nedocházelo ke zneužívání sociálního systému. Jde opět o systém nepříspěvkový, refundovaný ze státního rozpočtu, ale také z rozpočtů krajů a jiných subjektů: „Sociální pomoc působí ve třech systémech, jedná se o systém pomoci v hmotné nouzi, upravený zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, systém dávek sociální péče pro osoby se zdravotním postižením, upravený zákonem č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení a vyhláška MPSV č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním

³¹ ASPI - Automatizovaný systém právních informací, zákon č. 582/1991 Sb.

³² Ambrožová, Martina. *Základní koncepce důchodové reformy*. Brno, 2012, s. 13 Bakalářská práce obhájená na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

³³ ASPI - Automatizovaný systém právních informací, zákon č. 117/1995 Sb.

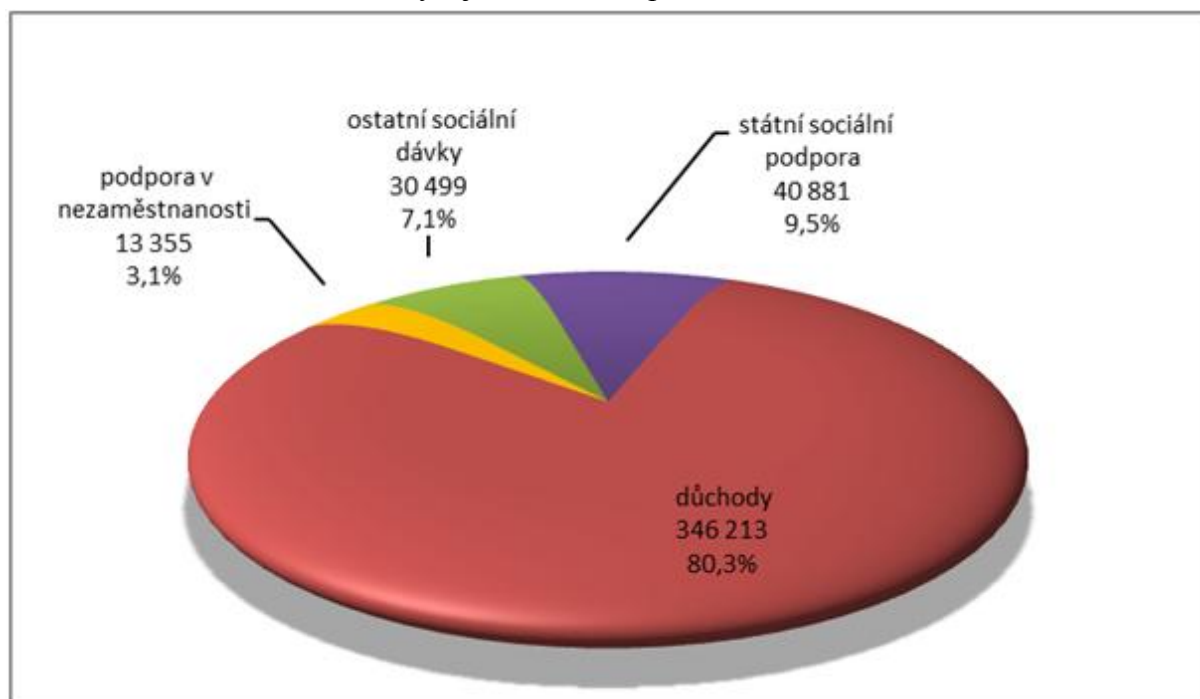
³⁴ ASPI - Automatizovaný systém právních informací, zákon č. 111/2006 Sb.

³⁵ Systém sociálního zabezpečení v České republice. Dostupné na:
<http://www.mpsv.cz/files/clanky/7175/ssz_cr_cz.pdf > [cit. 2011-11-02].

zabezpečení a systém sociálních služeb upravený zákonem č. 108/2006 Sb.,³⁶ o sociálních službách.³⁷

Strukturu sociálních výdajů státního rozpočtu České republiky v roce 2010, která částečně odpovídá struktuře sociálního zabezpečení, popisuje graf č. 2.

Graf č. 2: Struktura sociálních výdajů státního rozpočtu v roce 2010 v %

Zdroj: ČNB, MF [online]. Praha. [cit. 2011-11-25]

Dostupné na <<http://www.spcr.cz>>

³⁶ ASPI - Automatizovaný systém právních informací, zákon č. 108/2006 Sb.

³⁷ Ambrožová, Martina. *Základní koncepce důchodové reformy*. Brno, 2012, s. 13 Bakalářská práce obhájená na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

4. Důchodové zabezpečení

4.1 Financování důchodového zabezpečení

Financování systému důchodového pojištění je součástí veřejných financí. Základním hmotně právním předpisem, reglementujícím nároky ze základního povinného důchodového pojištění pro případ stáří, invalidity a úmrtí živitele, je zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR schválila v roce 1995. Zákon o důchodovém pojištění nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1996 a prošel několika novelizacemi.³⁸

Příjmy z pojistného jsou příjmem státního rozpočtu a výdaje na důchody představují výdajovou stránku státního rozpočtu. Financování důchodů se tedy řídí zákonem č. 218/2000 Sb. o rozpočtových pravidlech. Pojistné na důchodové pojištění se vede na samostatném účtu státního rozpočtu. Prostředky tohoto účtu lze použít jen na zvyšování důchodů a na úhradu záporného salda pojistného. Výše pojistného se stanoví procentní sazbou z vyměřovacího základu. Výpočet pojistného na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti je součástí zákona č. 589/1992 Sb. Sazba pojistného na důchodové pojištění činí z vyměřovacího základu u zaměstnavatele 21,5%, u zaměstnance 6,5% a u OSVČ a osob dobrovolně účastných důchodového pojištění 28%. Tento číselný poměr se má díky tzv. malé důchodové reformě a přidruženým daňovým reformám od ledna 2012 změnit.

Cílem financování důchodového zabezpečení by tedy mělo být zajištění zdrojů pro úhradu všech očekávaných výdajů na penze. Týká se to jak všech druhů důchodů, tak i jiných výdajů. K základním systémům financování důchodového zabezpečení řadíme průběžné financování (tedy systém „pay-as-you-go“, zaplatíš a tvé peníze jdou těm, co jsou v důchodu a později opačně, dále jen PAYG). Dávky v daném období se vyplácejí přímo z příspěvků vybraných v tomto období. Je založen na mezigenerační solidaritě. Osou tohoto financování je státní rozpočet, zpravidla je takto financován státní pilíř důchodových systémů. Financování se realizuje buď přímo státním rozpočtem, tzv. důchodové zaopatření (tento způsob byl využíván v ČR do roku 1993), nebo je vytvářen zvláštní fond z přímých účelově určených plateb, tzv. důchodové pojištění.³⁹ Tento systém je nejvíce stabilní, ale je taktéž citlivý na demografický vývoj a též na hospodaření státu. V posledních letech se ukazuje, že

³⁸ Krebs, Vojtěch. *Solidarita a ekvivalence v sociálních systémech*. Praha: VÚPS, 2009, s. 51 ISBN 978-80-7416-044-8.

³⁹ Gregorová, Zdeňka. *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998. s. 87-88 ISBN 80-210-2003-2.

financování deficitu státními dluhopisy (a část jde i do penzijních systémů) již není žádnou jistotou a deficit důchodových účtů a jeho řešení tímto způsobem je dlouhodobě neudržitelné.

Druhý způsob je fondový systém financování. Pojištěnci platí pojistné na svůj individuální účet, prostředky jsou spořeny a investovány správcem účtu podle zákonem stanovených pravidel, získané úroky jsou připisovány na individuální účet, vzniká kapitálová rezerva, která je použita na financování vlastních důchodů pojištěnců. Tento systém je zcela individualistický, neopírá se o solidaritu a přináší do společnosti velké sociální rozdíly, navíc je nestabilní a vysoce závislý na výkyvech akciových trhů a vůbec ekonomických turbulencích. Účastníkům nabízí možnost více zhodnotit vložené prostředky a je šancí pro budoucí důchodce na udržení současného náhradového poměru. I proto nebývá tento systém absolutizován, ale pokud je využíván, tak jen jako doplněk, případně tvoří s průběžným systémem tzv. smíšený systém.⁴⁰

Fondový systém je pak dobrovolný (tak jako se chystá u nás) nebo povinný. Smíšený systém umožňuje diverzifikaci rizik a v době, kdy státní systémy důchodového zabezpečení trpí z různých důvodů deficitem, umožňuje odlehčit veřejným financím. V dnešní době jsou tyto argumenty velmi aktuální na pozadí krize veřejných financí zemí EU. Především Řecko již není schopno bez cizí pomoci dostát svým závazkům a realizovat jakékoliv vládní výdaje. Na druhou stranu fondový systém i rizika zvyšuje, obzvláště z toho důvodu, že není prověřena jeho stabilita v několik desetiletí trvajícím období a dosavadní zkušenosti, např. z Chile, nejsou příliš povzbudivé. V nově zavedeném chilském systému si každý zaměstnanec spoří na důchod na individuálním důchodovém účtu a může si vybrat jednu z penzijních společností, která se bude o jeho účet starat a nashromážděné prostředky zhodnocovat. Reforma důchodového pojištění byla spojena s celým balíkem fundamentálních ekonomických reforem provedených v letech 1974 až 1981. Provedené reformy výrazně ovlivnily hospodářství Chile a celou společnost. Zkráceně lze fondový systém shrnout do jedné věty – více rizik, více nejistoty, větší šance získat vyšší výnos, nutnost snižování spotřeby a téměř žádné veřejnoprávní garance a s tím spojena větší diverzifikace rizika.

Další metodou je tzv. virtuální kapitalizace (metoda NDC - national defined contribution, dále jen NDC). Je to model, jenž se používá ve Švédsku,⁴¹ u nás byl po jistou dobu popularizován především Vladimírem Špidlou. Touto metodou je zachováno průběžné

⁴⁰ Bezděk, Vladimír. *Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky (současný stav a potřeba reformy)*. I. díl. Praha: Česká národní banka, 2000. s. 13

⁴¹ Krebs, Vojtěch. *Solidarita a ekvivalence v sociálních systémech*. Praha: VÚPS, 2009, s. 63 ISBN 978-80-7416-044-8.

financování, když princip kapitalizace se uplatňuje pro výpočet dávek. Každý účastník systému tak jede „na své triko“, má svůj individuální účet, na který se připisují jím odvedené příspěvky, tyto příspěvky se zhodnocují v závislosti na tzv. hypotetické míře výnosnosti systému. Tyto našetřené prostředky na fiktivním účtu jsou ale přeposílány na základě systému PAYG stávajícím důchodcům.⁴² Tento systém je mnohem více zásluhový oproti normálnímu průběžnému a zároveň lépe oceňuje princip solidarity.

Posledním významnějším důchodovým systémem je metoda financování z vlastního jmění (book reserve). Tato metoda je riziková a Evropskou komisí nedoporučovaná, jelikož je závislá na ekonomických cyklech. Při nestabilitě na podnikovém trhu a účetních machinacích je vysoce diskutabilní, zdali ji lze používat jako příspěvkovou metodu na penzi. Tato metoda je založena na dohodě mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem, jenž si u zaměstnavatele ukládá část mzdy. Tato část mzdy, ale není v účetnictví vedena na zvláštním účtu, nýbrž je jen evidována a ze strany zaměstnavatele existuje závazek, že tuto část podložené mzdy později uhradí na vrub svého majetku.⁴³

Tabulka č. 1 : Podíl jednotlivých pilířů ve vybraných zemích

země	Podíl pilíře v důchodovém systému v %		
	První pilíř	Druhý pilíř	Třetí pilíř
Německo	83	7	10
Francie	51	34	15
Itálie	74	1	25
Španělsko	92	4	4
Nizozemsko	50	40	10
Velká Británie	65	25	10
Švédsko	60	35	5
USA	45	13	42
Japonsko	56	29	15

Zdroj: *Finance.cz* [online]. Praha. [cit. 2011-11-25]

Dostupné na <<http://www.finance.cz/duchody-a-penze/informace/duchodovy-system/zahranici/>>

⁴² Tomeš, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. s. 363-364 ISBN 978-80-7367-680-3.

⁴³ Tomeš, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. s. 364 ISBN 978-80-7367-680-3.

4.2 Penzijní modely a konstrukce důchodů

Z hlediska financování důchodových systémů má klíčový význam taktéž typ penzijního plánu. Tento penzijní plán totiž určuje dávku a její výši. V penzijních systémech rozlišujeme plán definovaných dávek (DB - defined benefit), jenž garantuje určitou výši penzijních dávek. Dávka je pevně stanovena a její výše se mění na základě legislativního procesu, nejde tedy o exekutivní rozhodnutí. Pevně definovaná dávka se využívá především u průběžných systémů. Dalším typem penzijního plánu je plán definovaných příspěvků (DC - defined contribution). Tento neposkytuje takovou jistotu účastníkům, používá se v systémech kapitalizovaných, tedy fondových. Známou jistotou je zde jen výše příspěvku do systému, ale nikoliv výstupu ze systému. Rizika jsou tedy na straně přispěvatelů, naopak správci mají po realitně dlouhou dobu velké možnosti, jak při správě peněz efektivně využívat možnosti vyvedení části prostředků.

Nedílnou součástí důchodového zabezpečení je i konstrukce důchodů. Existují tři základní přístupy ke konstrukci důchodů vycházející z principů klasických modelů sociálního zabezpečení. Již výše jsem uvedl, že základem a vzorem pro všechny důchodové systémy byla reforma kancléře Bismarcka. Klasický pojistný systém konstrukce důchodů vychází z čistě pojistných principů, výše důchodu je přímo závislá na zaplaceném pojistném. Ovšem ani Bismarckův systém není v tomhle absolutní, jelikož je možno po odpracování určitého počtu let (u nás momentálně 35) přiznat důchod bez ohledu na zaplacení pojistného. Též Beveridgeův systém,⁴⁴ tzv. flat-rate systém konstrukce důchodů vychází z principu jistoty. Tedy výše důchodu je pevná a jistá a odpovídá spíše sociální dávce. Tento systém odpovídá svému vzniku. Tedy době 2. světové války, kdy teprve vznikal model sociálního státu a platily jen minimální, v podstatě chudinské standardy.

V dnešních důchodových systémech je typické, že jejich konstrukce je dvousložková. Jedná se o kombinaci předešlých dvou systémů, důchod se skládá ze dvou složek, jedna složka je stanovena pevnou částkou a druhá složka závisí na výši zaplaceného pojistného. Důchod se skládá ze základní výměry (stanovené pevnou částkou stejnou pro všechny druhy důchodů bez ohledu na délku doby pojištění a výši výdělků) a z procentní výměry. Tato konstrukce důchodu zajišťuje, že se nikdo neocitne bez prostředků v případě sociální události odpovídající plnění z důchodového zabezpečení, přičemž základní výměra je znakem maximální solidarity a procentní výměra se snaží zohledňovat zásluhový princip.

⁴⁴ Krebs, Vojtěch. *Solidarita a ekvivalence v sociálních systémech*. Praha: VÚPS, 2009, s. 61 ISBN 978-80-7416-044-8.

5. Stávající důchodový systém v ČR

5.1 Účastníci pojištění a penzijní plány

Důchodový systém v ČR je dvoupilířový. Prvním pilířem je povinné základní důchodové pojištění, průběžně financované a dávkově definované. Druhou částí je penzijní připojištění se státním příspěvkem, které je dobrovolné, kapitálově financované a příspěvkově definované. Podle terminologie užívané v EU (a též terminologie Světové banky, která třípilířový systém prosazovala) se jedná o třetí pilíř.⁴⁵ Součástí tohoto pilíře jsou také produkty komerčních pojišťoven, zejména životní pojištění.⁴⁶

„Účast v základním důchodovém pojištění je při splnění stanovených podmínek povinná. Zákon o důchodovém pojištění, který obsahuje příslušnou hmotněprávní úpravu, přitom umožňuje ve stanoveném rozsahu v rámci základního povinného důchodového pojištění i dobrovolnou účast na důchodovém pojištění. Pro jednotlivé skupiny pojištěnců [zaměstnanec v pracovním poměru, osoby ve služebním poměru, členy družstev, osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ) a ostatní skupiny pojištěnců] platí jednotná právní úprava. Při splnění zákonem stanovených podmínek vzniká právní nárok na důchod. Všechna rozhodnutí o nároku na dávku důchodového pojištění a její výši či výplatě podléhají přezkoumání soudem. Základní důchodové pojištění je ekonomicky garantováno státem, protože nelze ponechat důchodce bez zdroje příjmu, na kterém jsou existenčně závislí. Princip zásluhovosti se v důchodovém pojištění projevuje v omezeném rozsahu v důsledku současného uplatňování principu sociální solidarity (existence redukčních hranic, kterými se zápočet vyšších příjmů stanoveným způsobem omezuje, způsobuje pokles relativní úrovně důchodu se vzrůstajícími příjmy započítatelnými pro účely důchodového pojištění). Dynamičnost základního důchodového pojištění je dána každoroční aktualizací úrovně příjmů, z nichž se vychází při výpočtu procentní výměry důchodu, a zvyšováním vyplácených důchodů.“⁴⁷

Z důchodového pojištění se poskytují důchody přímé a derivátní. K důchodům přímým řadíme důchody starobní a důchody invalidní. Odvozenými jsou důchody pozůstalostní. Zákon o důchodovém pojištění potom stanovuje tzv. důchodové schéma, tedy sumář podmínek nutných k dosažení na jednotlivé formy důchodů. Každý důchod se skládá

⁴⁵ *Důchodové pojištění*. Dostupné na: <<http://www.mpsv.cz/cs/3>> [cit. 2011-11-08].

⁴⁶ Základní úprava životního pojištění je obsažena v zákoně o pojišťovnictví, ASPI – Automatizovaný systém právních informací, zákon č. 277/2009 Sb.,

⁴⁷ *Systém sociálního zabezpečení v České republice*. Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7175/ssz_cr_cz.pdf> [cit. 2011-11-08].

ze základní výměry a procentní výměry. Základní výměra má podobu pevné částky stejné pro všechny druhy důchodů, je univerzální jistotou pro příjemce pojištění z důchodového systému a nejvýznamnějším rysem solidarity v českém systému sociálního zabezpečení. Procentní výměra se odvozuje od doby pojištění a dosahovaného výdělku, je zde tedy, i když nepříliš výrazně, zdůrazněn princip zásluhovosti. Právní úpravu financování obsahuje zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

Penzijní připojištění se státním příspěvkem (dále PP) je doplňkový důchodový systém, který je součástí českého penzijního systému již 18 let a účastníky tohoto systému je již 4,5 milionu pojištěnců. Základní právní úprava je obsažena v zákoně č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem *„V porovnání s důchodovými systémy evropských států je to systém specifický. PP je založeno na individualistickém principu, ale v určité míře je připuštěna i možnost zaměstnavatele podílet se na penzijním připojištění svých zaměstnanců. Lze je proto charakterizovat jako systém třetího pilíře s prvky pilíře druhého.“*⁴⁸ Typickým rysem PP je jeho dobrovolnost, je vázáno na dobrovolný projev vůle občana. Subjekty právních vztahů PP jsou fyzická osoba starší 18 let a penzijní fond. Do vztahů PP vstupuje také stát. Stát zajišťuje kontrolu a stálý dozor nad penzijními fondy, negarantuje však individuální nároky účastníků. Současně stát PP finančně podporuje cestou státních příspěvků a daňových úlev. PP mohou provádět pouze penzijní fondy. Penzijní fond má postavení právnické osoby, je akciovou společností, ke svému vzniku a činnosti potřebuje povolení České národní banky, musí mít statut a penzijní plán. ZPP také upravuje informační povinnosti a pravidla hospodaření penzijních fondů. Právní vztah PP vzniká na základě subjektivní právní skutečnosti, kterou je smlouva mezi účastníkem a penzijním fondem. Součástí smlouvy musí být penzijní plán. Obligatorní náležitosti penzijního plánu stanovuje § 11 odst. 1 ZPP. PP zaniká na základě subjektivních a objektivních právních skutečností uvedených v §§ 17-19 ZPP. Z penzijního připojištění jsou poskytovány penze, jednorázové vyrovnání a odbytné. Penzí ZPP rozumí doživotní pravidelnou výplatu peněžní částky, může se jednat o penze starobní, invalidní, výsluhové a pozůstalostní. Výše penze je závislá na příspěvcích účastníka, státním příspěvku a výnosech fondu, určí se podle pojistně-matematických metod způsobem stanoveným v penzijním plánu. ZPP připouští, aby část nebo celý příspěvek za účastníka platila třetí osoba včetně zaměstnavatele. Třetí osoba se nestává

⁴⁸Tröster, Petr. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 321 ISBN 80-7179-856-8.

*účastníkem PP, nevznikají jí vůči penzijnímu fondu nároky ani povinnosti. Oprávněnou osobou zůstává i v tomto případě účastník.*⁴⁹

5.2 Valorizace dávek

Valorizace důchodů probíhá v ČR na základě několika ukazatelů. Tyto ukazatele zohledňují především dvě ekonomické kategorie – inflaci a průměrnou mzdu v národním hospodářství. „Konstrukce výpočtu důchodu obsahuje celou řadu prvků, z nichž ty, které se týkají výdělků rozhodných pro výši důchodu, se každoročně mění s ohledem na obecný mzdový vývoj. Základní pravidla pro zvyšování vyplácených důchodů obsahuje zákon o důchodovém pojištění a spočívají v tom, že vyplácené důchody se zvyšují pravidelně každý rok v lednu; odchylně se postupuje pouze při velmi nízké inflaci (zvýšení by činilo méně než 2 %) a při vysoké inflaci zvýšení důchodů se stanoví tak, aby u průměrného starobního důchodu činilo nejméně 100 % růstu cen a dále též nejméně jednu třetinu růstu reálné mzdy, konkrétní výši zvýšení stanoví vláda nařízením, přičemž zvýšení může být vyšší než uvedené zvýšení stanovené zákonem jako minimální, růst úhrnného indexu spotřebitelských cen za domácnosti celkem je při pravidelném zvýšení od ledna zjišťován v období dvanácti měsíců do července předcházejícího zvýšení důchodů; pro zjišťování růstu reálných mezd je rozhodný kalendářní rok o dva roky předcházející roku zvýšení důchodů, v mimořádném termínu se důchody zvýší, pokud růst cen ve sledovaném období dosáhl aspoň 5 %; o takovémto zvýšení rozhodne vláda do 50 dnů od splnění této podmínky, potřebné prvky pro stanovení částky zvýšení důchodů se zjišťují podle údajů Českého statistického úřadu (úhrnný index spotřebitelských cen, průměrná nominální mzda) a České správy sociálního zabezpečení (výše průměrného starobního důchodu).“⁵⁰

Vývoj nominálního a starobního důchodu ve srovnání s indexem spotřebitelských cen a indexem životních nákladů dokládá tabulka č. 2.

⁴⁹ Ambrožová, Martina. *Základní koncepce důchodové reformy*. Brno, 2012, s. 17-18. Bakalářská práce obhájená na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

⁵⁰ *Systém sociálního zabezpečení v České republice*. Dostupní na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7175/ssz_cr_cz.pdf > [cit. 2011-11-08].

Tabulka č. 2 : Nominální a reálný starobní důchod

		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Průměrná měsíční výše důchodu	Kč	6352	6830	7071	7256	7728	8 173	8 736	9 347	10 027
Nárůst meziroční	%	106,5	107,5	103,5	102,6	106,5	105,8	106,9	107	107,3
Nárůst od roku 1992	%	263,2	283,1	293	300,7	320,3	338,7	362	387,4	415,5
Index spotř. cen	%	104,7	101,8	100,1	102,8	101,9	102,5	102,8	106,3	101
Reál. důchod při použití indexu s.c.	%	101,7	105,6	103,4	99,8	104,5	103,2	104	100,7	106,2
Index životních nákladů	%	106,1	102,4	100,4	103,2	102,4	103,6	103,7	108,2	101,5
Reál. důchod při použití indexu ž.n.	%	100,4	105	103,1	99,4	104	102,1	103,1	98,9	105,7

Zdroj: *MPSV.cz* [online]. Praha. [cit. 2011-11-25]

Dostupné na <<http://www.finance.cz/duchody-a-penze/vyvoj/starobni-duchod/>>

Tabulka č. 3 : Relace průměrného starobního důchodu k průměrné nominální mzdě

		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Průměrná hrubá měsíční mzda	Kč	14378	15524	16430	17466	18344	19546	20957	22691	23488
Průměrná měsíční výše důchodu	Kč	6352	6830	7071	7256	7728	8 173	8 736	9 347	10 027
Průměrná čistá měsíční mzda	Kč	11583	12432	13212	14036	14377	15620	17115	17192	18 254
Důchod / hrubá mzda	%	42,9	43	41,8	40,2	40,7	40,4	40,3	41,2	42,7
Důchod / čistá mzda	%	54,8	54,9	53,5	51,7	53,8	52,3	51	53,9	54,9

Zdroj: *MPSV.cz* [online]. Praha. [cit. 2011-11-25]

Dostupné na <<http://www.finance.cz/duchody-a-penze/vyvoj/starobni-duchod/>>

Z tabulky č. 3 vyplývá zajímavý údaj o vývoji poměru průměrného starobního důchodu k čisté mzdě. V roce 2009 dosáhl hodnoty 54,9%, což je návrat na hodnotu z roku 2002. Pokud bychom použili odhad z dosud známých dat za rok 2010, vyjde nám hodnota 52,8%. V roce 2010 došlo tedy k poklesu tohoto poměru.

6. Demografický vývoj v ČR

6.1 Význam demografie

Charakteristickým rysem současného stavu populační skladby České republiky je výrazný podíl generace narozené v sedmdesátých letech. Mezi tyto silné ročníky patřím i já. V současné době je naše generace ekonomicky aktivní, a jak budeme stárnout, bude stárnout i celá česká populace.

Stárnutí populace je nejcharakterističtější rysem demografického vývoje jak v České republice, tak v ostatních evropských zemích. A to především vlivem kvalitnější sociální a zdravotnické péče a vlivem nového životního stylu. Stále více lidí se dožívá věku nad sedmdesát let, zvyšuje se tedy podíl starších lidí v rámci celé populace. Současný stav věkového rozložení obyvatel ČR je znázorněn v grafu v příloze A. Trend stárnutí populace bude pokračovat i nadále, do důchodového věku budou v nejbližší době přicházet silné poválečné ročníky. Spolu s tímto jevem klesá i porodnost. Pro přirozenou obnovu obyvatelstva je minimální úroveň koeficientu plodnosti 2,1. Česká Republika patří mezi země s nejnižší porodností v Evropě, která činí v roce 2010 1,34. Tato data máme k dispozici díky demografii.

Demografie je vědní obor zkoumající lidskou populaci a trendy v oblasti její reprodukce. Tím se liší od řady jiných oborů, které také mají za objekt svého zájmu lidské populace. Předmětem tohoto z hlediska statistiky a ekonomie důležitého oboru je stanovení prognóz úmrtí a narození tak, aby bylo možno na základě těchto údajů stanovovat jednotlivé politiky. Především pro oblast sociální politiky je demografie nepostradatelná. Demografie hledá na jedné straně obecné pravidelnosti a zákonitosti reprodukce lidských populací a na druhé straně jejich specifické projevy u konkrétních populací. Extrapolace údajů z minulosti na budoucnost, pak má ulehčit stanovení cílů především v oblasti penzijních systémů.

„Demografická projekce je definována jako souhrn výpočtů, kterými odhadujeme další vývoj populace. Projekce jsou určitým modelem ukazujícím například, jak by probíhal budoucí populační vývoj za předpokladu daných úrovní plodnosti, úmrtnosti a migrace nebo naopak při uvažování různých kombinací jejich změn. Takové projekce se někdy označují jako projekce varovné. Populační projekce, které se snaží poskytnout pokud možno nejspolehlivější

*předpověď budoucího demografického vývoje, označíme za populační prognózy. Prognózy bývají vědecké výpočty, které jsou v době svého vzniku nepodmíněné.*⁵¹

6.2 Demografické trendy ČR

Z hlediska České republiky lze základní populační charakteristiky shrnout do stavu, ve kterém roste průměrná délka dožití, snižuje se natalita, mění se věková struktura obyvatelstva, což má pro budoucnost závažné důsledky, především pro systém PAYG. Nový životní styl přinesl v 90. letech odklad mateřství u ročníků 70. let (tzv. Husákovy děti), což způsobilo ve věkové řadě výkyv, který nebyl pokryt ani mírným „baby boomem“ prvního decilu 21. století. Dlouhodobě se snižoval počet narozených dětí od počátku 90. let, což zaznamenal dva historické rekordy. Jeden byl zaznamenán v roce 1995: *“... kdy poprvé v historii statistického sledování počtu narozených na území našeho státu, klesl roční počet narozených dětí pod hranici 100 tis. a v roce 1999, kdy bylo zaznamenáno historické minimum a počet narozených v tomto roce nedosáhl ani 90 tisícové hranice.*“⁵²

Výše uvedené trendy, pak umožňují stanovit demografickou prognózu a projekci populačního vývoje v ČR do roku 2050. Poslední populační prognózy sestavoval jak Český statistický úřad, tak i Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Z obou lze vyčíst základní fakta spočívající v tom, že česká populace bude stárnout. Natalita nedokáže vyrovnat či převýšit mortalitu. Tenhle stav bude moci být sanován pouze imigrací, což s sebou nese řadu důsledků, které mohou již tak křehkou a ekonomicky labilní společnost výrazně ovlivnit. ČSU zveřejnil 3 projekce.⁵³ Vyjdeme-li ze střední varianty, která eliminuje extrémní výstupy obou dalších projekcí, dojdeme k těmto základním údajům. Celková populace klesne pod 10 mil. obyvatel, věková struktura se bude měnit ve prospěch úrovně 50+ a postupně 60+, počet nově narozených dětí bude setrvale klesat.⁵⁴ Resumé tedy zní, že v první polovině 21. století bude tedy stěžejním a konstantním rysem populačního vývoje ČR stárnutí populace, které bude spočívat v přírůstku obyvatelstva ve vyšších věkových skupinách a v poklesu dětí a mladších lidí. Výrazné změny ve věkovém složení se promítnou do hodnot dalších ukazatelů, k nimž řadíme průměrný věk apod.

⁵¹ Prognózy a projekce. Dostupné na: <http://www.demografie.info/?cz_prognozy> [cit. 2011-11-08].

⁵² Volfšicová, Miroslava. *Vybrané aspekty současného demografického vývoje v ČR*. Brno, 2008., s. 13-14
Bakalářská práce obhájená na Ekonomicko-správní fakultě Masarykovy univerzity.

⁵³ *Populační prognóza ČR do roku 2050* <<http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/p/4025-04>> [cit. 2011-11-08].

⁵⁴ *Populační prognóza ČR do roku 2050 – střední varianta*. Dostupné na:
<[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/B0001F6A2B/\\$File/4025rr01.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/B0001F6A2B/$File/4025rr01.pdf)> [cit. 2011-11-08].

7. Reforma důchodového systému

7.1 Vývoj změn důchodového systému v období 2003-2010

Reforma je slovo, jež často slyšíme v posledních letech z úst všech politiků napříč politickým spektrem. V oblasti důchodové se snaží o reformu nikoliv parametrickou, ale systémovou. V krátkosti je možné parametrickou klasifikovat jako evoluční úpravu stávajícího systému reagující na dostupná data z ekonomického, sociologického a demografického vývoje. Naopak systémové změny mají znamenat totální převrat v dosavadní systémové struktuře. Pokud chceme hovořit o tzv. malé důchodové reformě, jež bude účinná od 1. 1. 2013, můžeme o ní mluvit jako o hybridní variantě. Překračuje totiž mantinely parametrické změny, ale ještě se nejedná o fundamentální systémovou změnu.

Neoliberální ideologie, tlak nadnárodních korporací, globálních institucí (Mezinárodní měnový fond, Světová banka), médií aj., to vše (a především demografické proměny) vedlo k tomu, že již sociálně-demokratická vláda započala s parametrickými reformami. V roce 2003 přijala koncepci reformy veřejných financí a dlouhodobé rozpočtové výhledy, jejichž primárním cílem bylo dosažení rozpočtových úspor. Součástí byly i rozsáhlé parametrické úpravy základního důchodového pojištění. Tyto úpravy měly stabilizovat první pilíř, který v žádném případě neměl být oslaben opt-outem. *„Změny spočívaly zejména ve zvyšování věkové hranice pro nárok na starobní důchod, v omezení možností odchodu do starobního důchodu před dosažením důchodového věku, v redukci hodnocení doby studia pro účely důchodového pojištění, v rozdělení samostatné výdělečné činnosti pro účely důchodového pojištění na hlavní a vedlejší, zároveň byl u OSVČ stanoven minimální základ pro pojistné bez ohledu na hospodářské výsledky, na straně zdrojů došlo ke zvýšení sazby pojistného na důchodové pojištění o dva procentní body, ale současně byl snížen příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Diskutabilní je také změna spočívající ve zmírnění omezení týkajících se souběhu starobního důchodu a výdělečné činnosti. Tento první velký komplex změn se pozitivně odrazil ve finanční bilanci základního důchodového pojištění, od roku 1996 totiž výdaje na důchody převyšovaly příjmy z důchodového pojištění, v roce 2004 se bilance obrátila a příjmy převýšily výdaje.“*⁵⁵ V roce 2004 vznikla zároveň první Bezděkova komise (viz kap. 1). V roce 2006 zvítězila ve sněmovních volbách pravice a v lednu roku 2007 bylo přijato programové prohlášení vlády Miroslava Topolánka, v němž se mluvilo už nejen

⁵⁵ Ambrožová, Martina. *Základní koncepce důchodové reformy*. Brno, 2012, s. 23 Bakalářská práce obhájená na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

o parametrických změnách v důchodovém systému. „*První etapa spočívala v parametrických změnách průběžného systému, druhá v reformě systému penzijního připojištění a vytvoření zvláštního účtu rezervy pro důchodovou reformu, třetí v případném vytvoření dalšího dobrovolného spořicího pilíře důchodového systému, založeného na možnosti opt-out.*“⁵⁶ Po Topolánkově pádu nastoupil kabinet Jana Fischera, jenž sestavil tzv. Bezděkova komisi II. Tato druhá komise se lišila od té první z roku 2005. Byla mnohem více propojena s penzijními fondy, mnohem více žádala opt-out (povinný), byla plně napojena na neoliberalní ideologii a jejím cílem bylo upozornit veřejnost, že český důchodový systém stojí před systémovým kolapsem. Důchodový systém se totiž díky úpravám Topolánkovy vlády a snižování odvodů do důchodového zabezpečení a ekonomické krizi ocitl opět v deficitu.

Od 1. 1. 2010 pak nabyl účinnosti soubor parametrických úprav zakotvených v zákoně 306/2008 Sb. Opět byl navyšován věk odchodu do důchodu, prodlužovány doby pojištění potřebné pro vznik nároku na starobní důchod, omezovaly se náhradní doby, zrušila se zcela doba studia jako náhradní doby, postoupila o krok dále snaha omezit předčasné odchody do důchodu v podobě zvýšení redukce procentní výměry při předčasném odchodu do důchodu, zvyšování procentní výměry starobního důchodu za dobu výdělečné činnosti po vzniku nároku a nové vymezení invalidity ve třech stupních. Poté započala předvolební kampaň, která se též vyznačovala tím, že penze a reforma penzí byly součástí kampaně. Ve volbách zvítězila opět pravice, tentokrát výrazným způsobem, což umožnilo přistoupit k dalším reformním krokům. Jejich výsledkem je tzv. malá důchodová reforma.

7.2 Malá důchodová reforma

Co je tedy obsahem této nevýraznější úpravy penzí od listopadu 1989? V kostce řečeno: „*Obsahem reformy bude mj. možnost dobrovolného fondového penzijního spoření (tzv. opt-out) v podobě vyvedení 3% sociálního pojištění na soukromé individuální účty občanů ČR vedené u penzijních společnostech za podmínky další dodatečné vlastní platby minimálně ve výši 2% ze základu pro výpočet odvodu na sociální pojištění. Vláda se dohodla, že v rámci mezigenerační solidarity bude možné dobrovolné vyvedení částky o výši jednoho procenta mzdy, resp. vyměřovacího základu, potomků vůči svým rodičům, kteří jsou ve starobním důchodu. Tento bonus jim nebude krácen ze mzdy, ani z jejich vlastního penzijního pojištění. Jde ryze o příspěvek státu, kterým budou moci děti svým rodičům v penzi “přilepšit“*

⁵⁶ Ambrožová, Martina. *Základní koncepce důchodové reformy*. Brno, 2012, s. 24 Bakalářská práce obhájená na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

*pouhým souhlasem.*⁵⁷ Je nutno říci, že v listopadu 2011 došlo při hlasování ve sněmovně k jistým změnám, přičemž tou hlavní je, že neprošel návrh na vyvedení částky ve výši 1% z vyměřovacího základu rodičům. V důsledku změn demografické struktury populace (viz kap. 6) klesá počet ekonomicky aktivních lidí přispívajících do PAYG, a naopak roste počet důchodců, kteří z něj prostředky čerpají. Důchodový účet je deficitní už dnes, což je zřejmé z tabulky č. 4. Důvody těchto deficitů nejsou ovšem jen v populační struktuře apod., ale taktéž i díky tomu, že v době, kdy se kumulovaly přebytky, především v 90. letech, byly tyto přebytky užívány na jiné účely v rámci státního rozpočtu. Pokud nedojde k dalším změnám, bude se schodek prohlubovat. Tendence k deficitům má navíc negativní dopad na celkový stav veřejných rozpočtů.

Tabulka č. 4: Příjmy a výdaje systému důchodového a nemocenského pojištění v 1. čtvrtletí v letech 2008 až 2010, stav účtu k 31. 3. 2010 v jednotlivých letech v mld. Kč

	2008	2009	2010
Příjmy z pojistného na důchodové pojištění	76,5	77,2	73,9
Příjmy z pojistného na nemocenské pojištění	11,5	7,4	5,7
Příjmy z pojistného na důchodové a nemocenské pojištění celkem	88,0	84,6	79,7
Výdaje na důchody (včetně záloh výplat za duben)	-73,2	-80,4	-84,1
Výdaje na dávky nemocenského pojištění	-9,0	-7,2	-6,0
Výdaje na důchody (včetně záloh výplat na duben) a výdaje na dávky nemocenského pojištění celkem	-82,2	-87,7	-90,1
Stav účtu sociálního pojištění	5,8	-3,1	-10,4
Příjmy z pojistného na důchodové a nemocenské pojištění a na příspěvek na státní politiku zaměstnanosti	92,4	88,1	82,9

Zdroj: ČSSZ [online]. Praha. [cit. 2011-11-25]

Dostupné na <<http://www.cssz.cz>>

Konkrétně změny ve vládním návrhu reformy vypadají souhrnně takto. V prvním pilíři dojde k parametrickým úpravám, které musí reagovat na nález Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 8/07, který zrušil ustanovení § 15 zákona o důchodovém pojištění. Tyto změny spočívají především v novém nastavení redukčních hranic a míry redukce. Navrhované úpravy zvyšují princip zásluhovosti, který je posílen na úkor principu solidarity. K dalším úpravám se řadí pokračování ve zvyšování důchodového věku a sjednocení důchodového věku pro muže a ženy, nová pravidla pro zvyšování důchodů, zpřísnění podmínek pro nárok na vdovský a vdovecký důchod, pokračování v prodlužování rozhodného období a změny

⁵⁷ *Důchodová reforma.* <<http://socialniporadce.mpsv.cz/cs/164>> [cit. 2011-11-11].

vedoucí ke snížení atraktivnosti odchodu do důchodu před dosažením důchodového věku⁵⁸ u občanů, kteří se rozhodnou pro vstup do nově zaváděného druhého pilíře, poplyne do PAYG 25 % z 28 % sazby pojistného. Tento výpadek měl být původně pokryt zvýšením dolní sazby DPH, což ovšem v dnešní situaci nastupující recese v evropské ekonomice nemusí plně stačit. Na druhou stranu je nutno dodat, že účinnost zákona byla právě díky turbulentní době a připravované daňové reformě, posunuta až na rok 2014. Některé parametrické změny však začnou platit již 1. 1. 2013. Jak vypadají sociální příjmy a výdaje za poslední dva roky a aktuální výše důchodů ukazuje příloha B a C.

Největší změnou v rámci tzv. malé důchodové reformy je vznik dobrovolného druhého pilíře. „*Možnost rozhodnout se o dobrovolném vstupu budou mít občané do dosažení věku 35 let; občané, kteří budou v okamžiku spuštění reformy starší 35 let, budou mít možnost rozhodnout se o vstupu ve lhůtě 6 měsíců, lhůta započne běžet půl roku před spuštěním druhého pilíře, rozhodnutí bude definitivní a nebude ho možné následně změnit, pilíř bude financován 3 procentními body z 28 % sazby pojistného, k vyvázaným 3 procentním bodům bude povinnost přidat nejméně další 2 procentní body z vlastních prostředků...*“⁵⁹ Také způsob vyplácení se upravuje, jelikož o výplatu si bude možno zažádat až ode dne přiznání starobního důchodu z prvního pilíře. Starobní penze pak bude vyplácena formou doživotní renty nebo v podobě pravidelné výplaty trvající 20 roků, ke starobnímu důchodu bude možné sjednat pozůstalostní penzi pro manžela nebo manželku.

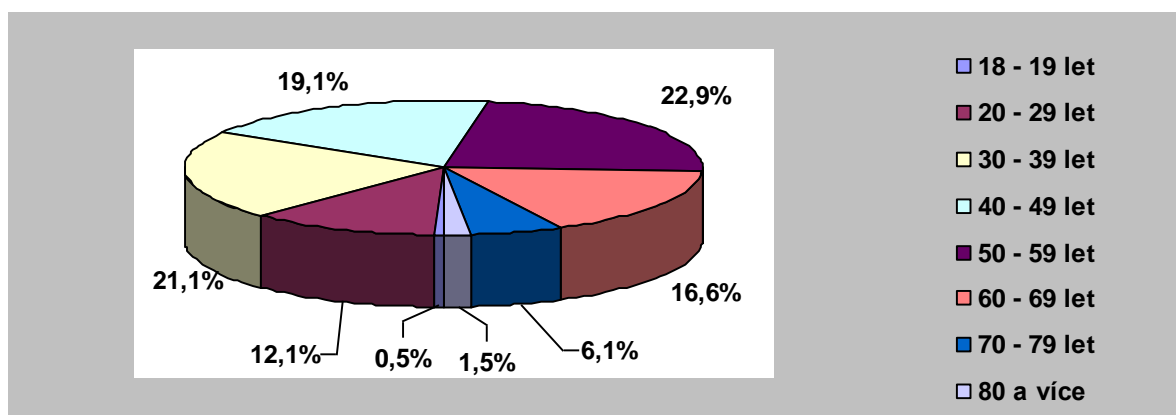
Malá důchodová reforma taktéž upravuje třetí pilíř, poměrně funkční, který zahrnul již 4,5 milionu pojištěnců. I přesto se tento pilíř potýká s řadou problémů. Průměrná výše příspěvku se pohybuje pod 500 Kč (2,8% průměrné mzdy). Část účastníků tedy nedosahuje na nejvyšší státní podporu. Nízké příspěvky mají za následek nízké jmění penzijních fondů. Většina účastníků je ve věku 40 až 59 let. V současnosti je penzijní připojištění využíváno především jako výhodné spoření se státním příspěvkem. Pro dosažení správného účelu penzijního připojištění je žádoucí účast nižších věkových skupin a minimalizace jednorázového čerpání. Současný vládní návrh zákona, nabízí tato řešení. Penzijní připojištění se státním příspěvkem zůstane zachováno, pouze se budou měnit částky příspěvků od státu, které budou sice vyšší, ale na druhou stranu navázány na vyšší úložky pojištěnců.

⁵⁸ *Sněmovní tisk 277/0*. <<http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=68847>> [cit. 2011-11-11].

⁵⁹ Ambrožová, Martina. *Základní koncepce důchodové reformy*. Brno, 2012, s. 27 Bakalářská práce obhájená na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

Důležitější úpravou je transformace penzijních fondů, oddělení majetku správce a účastníků a s tím spojený vznik nabídky více investičních strategií.

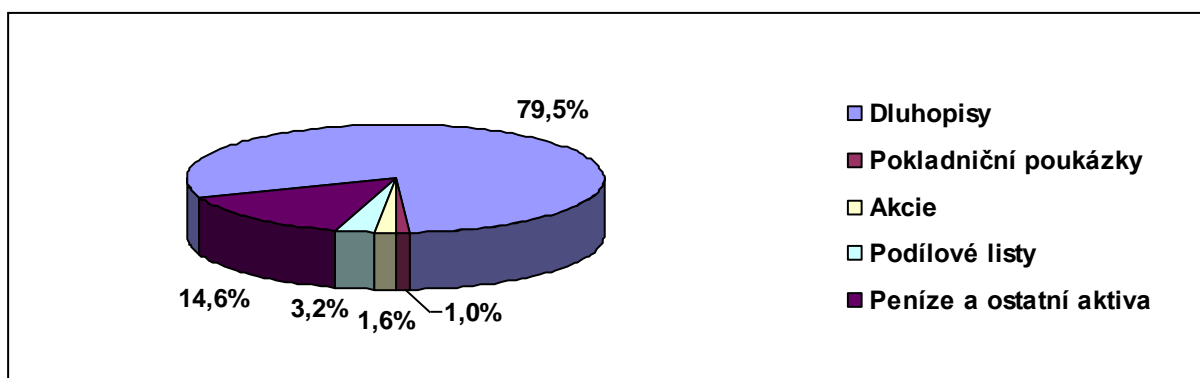
Graf č. 3: Věková struktura účastníků penzijního připojištění v roce 2009

Zdroj: MF ČR [online]. Praha. [cit. 2011-11-25]

Dostupné na <<http://www.mfcr.cz/>>

Graf č. 4: Umístění prostředků penzijních fondů k 31. 12. 2009

Zdroj: APF ČR [online]. Praha. [cit. 2011-11-25]

Dostupné na <<http://www.apfcr.cz/>>

Tyto třípilířové změny budou pak doplněny o další doplňující změny, například zrušení příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a zrušení povinného příspěvku na úrazové pojištění, dojde ke zvýšení daňové slevy na děti, pohyby se sazbami DPH by měly být kompenzovány zvýšením důchodů a životního minima. Výše uvedené předpoklady budou ovšem závislé na celkové ekonomické situaci v Evropě, která je díky dluhové krizi Eurozóny, velmi nejistá.

8. Závěr

Cílem mojí bakalářské práce bylo popsat kořeny systému sociálního zabezpečení, jeho současný stav, návrhy penzijních reforem posledních 10 let. Ale také pokusit se alespoň v krátkosti uvést své návrhy, které považuji za možné v této oblasti aplikovat.

Patřím k těm, kteří se domnívají, že i přes všechna rizika vyplývající z demografického vývoje, z nepříliš dobrých ekonomických vyhlídek, z proměn ekonomické moci ve světě, kde dochází k přesunu této moci do východní Asie, z možných rizik vyplývajících z tzv. „peak oilu“ a přicházející surovinové krize, tak není nutno provést fundamentální změnu v důchodovém systému spočívající ve vytvoření systému fondového s povinnou účastí. Preferuji stabilitu i na úkor snížení náhradového poměru a postupné zvykání lidí na tento pokles, který bude pozvolný a trvající desetiletí s tím, že se nebude oslabovat povinným opt-outem průběžný systém.

Upřednostňuji tedy parametrické změny spočívající ve zvyšujícím odchodu do důchodu až k určité hranici, od níž by byl odchod do důchodu již dobrovolným rozhodnutím, s tím, že s pozdějším odchodem by se zlepšoval náhradový poměr. Dále bych zvolil delší valorizační intervaly, fixaci na spotřebitelský koš a nikoliv průměrnou mzdu, přesun části daní do průběžného systému (například zvýšení daně z příjmu právnických osob, tato celá částka by byla deponována na důchodovém účtu) a propopulační opatření. S tím vším by měly souviset legislativní změny v tzv. třetím pilíři, v němž by měly být pro soukromé penzijní fondy uvolněny pravidla pro rizika, tak aby mohly investovat do výnosnějších aktiv. Taktéž daňové zvýhodnění tohoto pilíře bych snížil, ale částečně ponechal kvůli zvýšení atraktivity s tím, že daňový přesun by měl směřovat do prvního pilíře.

Dále bych provedl novelizaci trestního zákoníku, kde by měla být zavedena speciální skutková podstata trestného činu spočívající ve zpronevěře či tunelování penzijních připojištění. Mělo by se jednat o kvalifikovanou skutkovou podstatu, tak aby trestní sankce byly vyšší (včetně propadnutí majetku), tak aby společenský ohlas a výchovný aspekt byl silný. Všechny tyto změny by měly být doplněny osvětou ve smyslu získání základních investorských schopností a minimální finanční gramotnosti. Cílem vládní prevence bude naučit obyvatele diverzifikovat své volné prostředky do různých portfolií od nemovitostí, přes cenné kovy až po nákup státních dluhopisů. Stejně důležité bude ovšem změnit i transferovou mentalitu, která je zakořeněná v české společnosti, tedy, že rodiče pomáhají dospělým dětem.

Tento princip je už neudržitelný a bude se muset otočit.

Všechny navržené změny musí být samozřejmě matematickými modely propočítány a z nich vytvořeno několik variant, které by zohlednily především preferenci rodin s více dětmi, které ovšem samy odvádí prostředky do sociálních systémů. V dnešní situaci je nutno říci zřetelně, že dnešní důchodová generace a předpenzijní generace jsou posledními, které mají náhradový poměr kolem 40-43% vzhledem k průměrné hrubé mzdě. Tento náhradový poměr je luxusem, který není z veřejných prostředků udržitelný. Pokud nedojde k nějakému technologickému skoku, který zřetelně zvýší životní úroveň apod., potom nebude možné obejít se v penzijním systému bez spoření z vlastních prostředků. Tady je šance pro nově vznikající druhý pilíř, který bych ponechal zatím na dobrovolné bázi.

Aktuální vládní důchodová reforma jde dle mého názoru správným směrem. Z penzijní reformy je vidět zřejmá snaha odlehčit veřejným rozpočtům v zodpovědnosti za financování důchodů. Reforma otevírá možnost účastníkům fondového penzijního systému získat větší výnosy. Zároveň je posílena zodpovědnost každého občana za investované prostředky a s tím spojené případné riziko. Rozhodně nejsem zastáncem katastrofického scénáře a vidím reálnou šanci na změnu penzijního systému tak, aby fungoval i v následujících letech. A to i v roce 2042, kdy se podle současné právní úpravy stanu i já příjemcem starobního důchodu.

9. Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Podíl jednotlivých pilířů ve vybraných zemích, s. 25

Tabulka č. 2: Nominální a reálný starobní důchod, s. 30

Tabulka č. 3: Relace průměrného starobního důchodu k průměrné nominální mzdě, s. 30

Tabulka č. 4: Příjmy a výdaje systému důchodového a nemocenského pojištění v 1. čtvrtletí v letech 2008 až 2010, stav účtu k 31. 3. 2010 v jednotlivých letech v mld. Kč, s. 35

10. Seznam grafů

Graf č. 1: Struktura běžných výdajů státního rozpočtu ČR v roce 2010 v %, s. 12

Graf č. 2: Struktura sociálních výdajů státního rozpočtu ČR v roce 2010 v %, s. 22

Graf č. 3: Věková struktura účastníků penzijního připojištění v roce 2009, s. 37

Graf č. 4: Umístění prostředků penzijních fondů k 31. 12. 2009, s. 37

11. Seznam použitých zkratk

BD...Dávkově definovaný penzijní plán
FF...Fondové financování důchodového systému
ČR...Česká republika
DB...Průběžný důchodový systém
DC...Příspěvkově definovaný penzijní plán
DPH...Daň z přidané hodnoty
EU...Evropská Unie
HDP...Hrubý domácí produkt
BRICS...Označení společného hospodářského uskupení Brazílie, Ruska, Indie, Číny, JAR
ASPI...Automatizovaný systém právních informací
NDC...Hypoteticky příspěvkově definovaný penzijní plán
SSSR...Svaz sovětských socialistických republik
OSSZ... (Okresní) správa sociálního zabezpečení
OSVČ...Osoba samostatně výdělečně činná
PAYG...Systém průběžného financování
PES...Poradní expertní sbor
MPSV...Ministerstvo práce a sociálních věcí
ČSR...Československá republika
PP...Penzijní připojištění
MF...Ministerstvo financí
APF...Asociace penzijních fondů
ÚS...Ústavní soud

12. Seznam použité literatury

- AMBROŽOVÁ, M. *Základní koncepce důchodové reformy*. Brno, 2012. Bakalářská práce obhájená na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.
- BEZDĚK, V. *Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky (současný stav a potřeba reformy)*. I. díl. Praha: Česká národní banka, 2000.
- BRYCHTA, O. *Sociální politika státu*. Brno, 2010. Bakalářská práce obhájená na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Vedoucí práce Ing. Eva Tomášková PhD.
- GOČEV, P. *Co opravňuje vertikální přerozdělování?* Brno:TES, 2006. 56 s. ISBN 80-239-7184-0.
- GREGOROVÁ, Z. *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998. 212 s. ISBN 80-210-2003-2.
- KALINOVÁ, L. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám 1945 – 1969*. Praha:Academia, 2007. 363 s. ISBN 978-80-200-1536-5.
- KREBS, V a kolektiv. *Sociální politika*. Praha:ASPI, 2005, s. 55-61 .
- KREBS, V. *Solidarita a ekvivalence v sociálních systémech*. Praha:VÚPS, 2009. 178 s. ISBN 978-80-7416-044-8.
- LESAY, I. *Bude reforma českého důchodového systému fundamentální?* Brno: TES, 2007. 29 s. ISBN 978-80-239-9159-8.
- OCHRANA, F a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010. 261 s. ISBN 978-80-247-3228-2.
- PEKOVÁ, J – PILNÝ, J – JETMAR, M. *Veřejná správa a finance veřejného sektoru*. Praha:ASPI, 2008. 712 s. ISBN 978-80-7357-351-5.
- PEKOVÁ, J. *Veřejné finance – úvod do problematiky*. Praha:ASPI, 2008. 579 s. ISBN 978-80-7357-358-4.
- POLÁK, M. *Sociální stát, důchodkový systém a důchodková „reforma“*. In: Sociální stát a kapitalismus, sv. 2. Praha 2007, s. 226-268.
- PRŮCHA, V a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992. 2. díl období 1945 – 1992*. Brno:Doplňek, 2009. 995 s. ISBN 978-80-7239-228-5.
- SOJKA, M. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha:Havlíček Brain Team, 2010. 541 s. ISBN 978-80-87109-21-2.
- ŠTANCL, L – KRČ, M. *Vývoj ekonomického a branně – ekonomického myšlení*. Brno:Univerzita obrany, 2006. 175 s. ISBN 978-80-7231-171-2.

TAJOVSKÝ, L. *Historické a myšlenkové pozadí New Dealu*. In: Acta Oeconomica Pragensia, 2005, č. 3, s. 147 -163.

TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. 439 s. ISBN 978-80-7367-680-3.

TRÖSTER, P a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: C. H. Beck, 2005. 348 s. ISBN 80-7179-856-8.

VOLFŠICOVÁ, M. *Vybrané aspekty současného demografického vývoje v ČR*. Brno, 2008. Bakalářská práce obhájená na Ekonomicko-správní fakultě Masarykovy univerzity.

VOSTATEK, J (ed.). *Důchodová reforma – jak dál?* Sborník z 2. mezinárodní vědecké konference. Praha: VŠFS, 2011. 16 s. ISBN 978-80-7408-048-7

WALLERTSEIN, I. *Utopistika. Historické rozhodování v 21. století*. Praha: Intu, 2006. 109 s. ISBN 80-903355-4-3.

ASPI – Automatizovaný systém právních informací

zákon č. 221/1994 Sb.

zákon č. 99/1948 Sb.

zákon č. 48/1997 Sb.

zákon č. 187/2006 Sb.

zákon č. 155/1995 Sb.

zákon č. 592/1992 Sb.

zákon č. 89/1992 Sb.

zákon č. 582/1991 Sb.

zákon č. 117/1995 Sb.

zákon č. 111/2006 Sb.

zákon č. 108/2006 Sb.

zákon č. 277/2009 Sb.

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (<http://www.psp.cz/eknih/>)

Stenoprotokol ze zasedání Národního shromáždění - Sněmovní tisk 277/0 - URL:

<<http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=68847>>

Elektronické dokumenty:

Bezděková komise, závěrečná zpráva z roku 2005. [online] Praha Aktualizace 12. 10. 2010 [cit. 2011-11-25] Dostupné na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/2235/zaverecna_zprava.pdf>

Důchodová reforma. [online] Praha Aktualizace 12. 10. 2010 [cit. 2011-11-25] Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/10450>>

Důchodové pojištění. [online] Praha Aktualizace 12. 10. 2010 [cit. 2011-11-25] Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/3>> [cit. 2011-11-08].

Populační prognóza ČR do roku 2050. [online] Praha Aktualizace 12. 10. 2010 [cit. 2011-11-25] Dostupné na <<http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/p/4025-04>>

Prognózy a projekce. [online] Praha Aktualizace 12. 10. 2010 [cit. 2011-11-25] Dostupné na: <http://www.demografie.info/?cz_prognozy>

Stieglitz, Joseph. *Prečo Amerika nechce dochodkovú reformu.* [online] Aktualizace 12. 10. 2010 [cit. 2011-11-25] Dostupné na <<http://www.blisty.cz/art/23121.html>>

Systém sociálního zabezpečení v České republice. [online] Praha Aktualizace 12. 10. 2010 [cit. 2011-11-25] Dostupné na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7175/ssz_cr_cz.pdf>

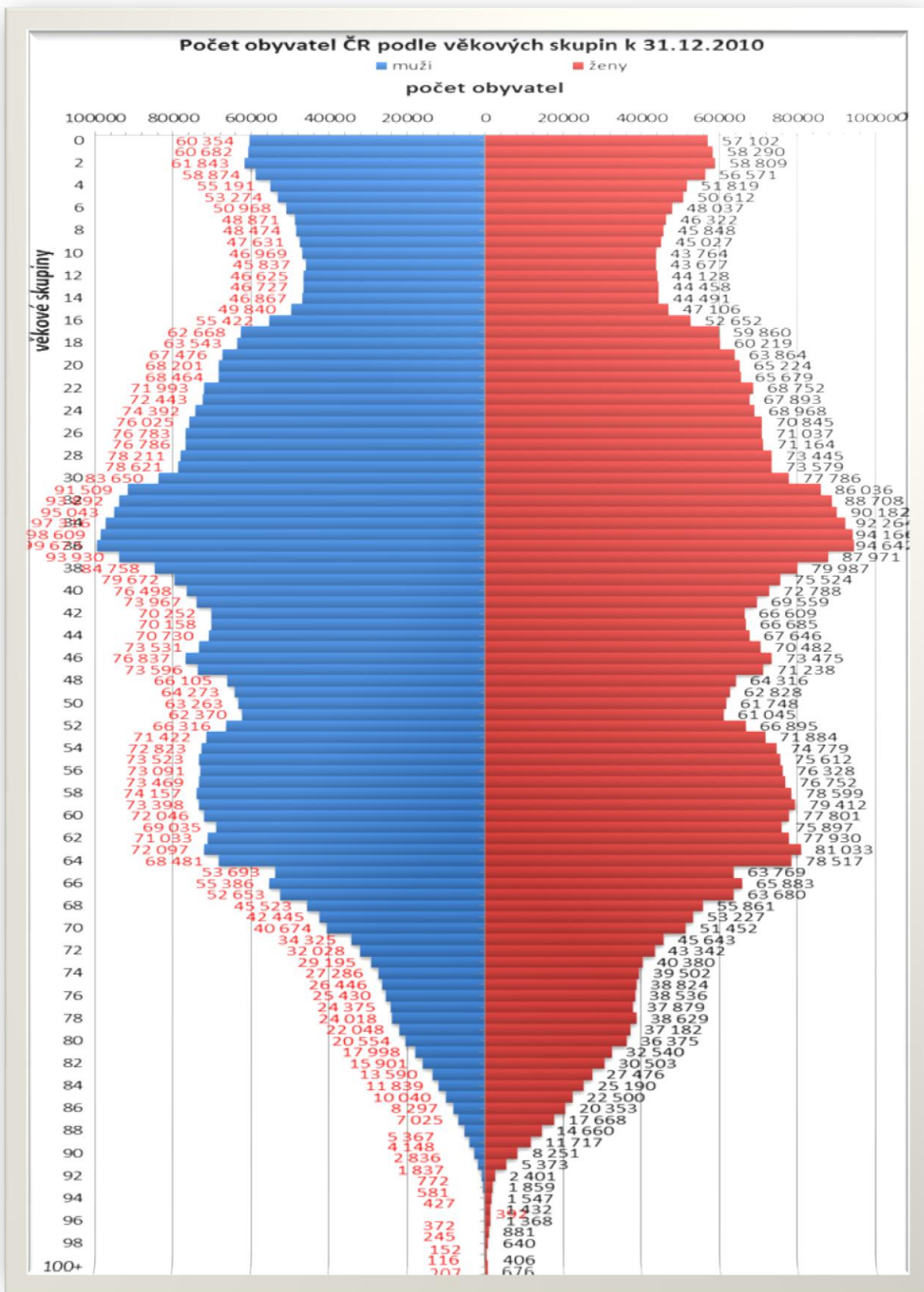
13. Seznam příloh

Příloha A: Graf / Počet obyvatel ČR podle věkových skupin k 31. 12. 2010

Příloha B: Tabulka / Sociální příjmy obyvatelstva (výdaje) v mil. Kč

Příloha C: Tabulka / Počty důchodců a průměrné výše jejich důchodů 12/2009-2010

Příloha A:

Příloha B:

*Sociální příjmy obyvatelstva
(výdaje v mil. Kč)*

Druh příjmu ^{x)}	Rok	Rok	Meziroční index v %	
	2009	2010	nominální	reálný ⁵⁾
Dávky důchodového pojištění ¹⁾	330 149,9	336 229,7	101,8	100,3
Dávky státní sociální podpory ²⁾	41 081,8	40 791,1	99,3	97,8
Dávky nemocenského pojištění ³⁾	26 019,6	22 772,7	87,5	86,2
Příspěvek na péči	18 696,9	19 599,2	104,8	103,3
Podpory v nezaměstnanosti ⁴⁾	15 035,0	13 317,2	88,6	87,3
Dávky podmíněné zdravotním stavem	2 452,3	1 791,5	73,1	72,0
Dávky pomoci v hmotné nouzi	3 089,1	3 881,7	125,7	123,8
Sociální příjmy celkem	436 524,6	438 383,1	100,4	98,9

¹⁾ nezahrnuje výdaje na důchody v ozbrojených složkách a důchodové a ostatní dávky vyplácené do ciziny, naopak je zahrnuto nekomerční důchodové pojištění, vyrovnání důchodů se Slovenskou republikou a ostatní dávky (náhrady povah rehabilitací a doplatky zvýšení důchodu pro bezmocnost)

²⁾ bez převodů na depozitní účet, vratek zaniklých dávek a převodů na příjmový účet SR,

³⁾ bez ozbrojených složek a dávek vyplácených do ciziny,

⁴⁾ dávky v nezaměstnanosti vyplácené ÚP a MPSV bez výdajů na bankovné a poštovné,

⁵⁾ při použití indexu spotřebitelských cen (101,5 %)

^{x)} údaje MPSV a MF

Příloha C:

*Počty důchodců a průměrné výše jejich důchodů
vyplácené za prosinec uvedeného roku*

Druh důchodu	Počet důchodců		Průměrná měsíční výše důchodů			
	2009	2010	meziroční index v %	2009	2010	meziroční index v %
				v Kč		
Úhrnem	2 790 391	2 819 093	101,0	9 803	9 884	100,8
Starobní						
celkem	2 092 894	2 245 707	107,3	10 375	10 436	100,6
z toho: sólo	1 526 695	1 641 629	107,5	10 062	10 138	100,8
v souběhu ¹⁾	566 199	604 078	106,7	11 221	11 246	100,2
Poměrný starobní ²⁾						
celkem	15 474	14 325	92,6	7 075	6 988	98,8
z toho: sólo	6 317	5 905	93,5	4 511	4 407	97,7
v souběhu ¹⁾	9 157	8 420	92,0	8 843	8 797	99,5
Vdovský a vdovecký	49 281	46 711	94,8	6 567	6 575	100,1
Sirotčí	46 798	46 021	98,3	5 145	5 194	101,0
Invalidní³⁾						
celkem	585 944	466 329	79,6	x	x	x
z toho pro invaliditu stupně: III.	x	244 048	x	x	9 743	x
II.	x	54 973	x	x	6 711	x
I.	x	167 308	x	x	6 181	x

¹⁾ spolu s pozůstalostním důchodem

²⁾ za dobu pojištění kratší než 25 let

³⁾ rok 2009 - součet plných a částečných invalidních důchodů
rok 2010 - součet invalidních důchodů I., II. a III. stupně

Zdroj MPSV a MF

Abstrakt

ŠNEBERGER, S. *Reforma systému důchodového zabezpečení v České republice.*

Bakalářská práce. Plzeň: Fakulta ekonomická ZČU v Plzni, 45 s., 2011

Klíčová slova: sociální a důchodové zabezpečení, penzijní plány, malá důchodová reforma

Předložená práce je zaměřena na charakteristiku současného systému důchodového zabezpečení v České republice. Vysvětluje principy sociální politiky, její funkce a cíle. Popisuje historii vzniku sociálního zabezpečení v Evropě a v České republice. Autor se snaží najít příčiny neudržitelnosti současného průběžného systému financování důchodového zabezpečení, které se může stát vážnou hrozbou pro budoucí udržení vyrovnanosti veřejných rozpočtů. Jedním z klíčových faktorů je ekonomická situace, stárnutí populace a další demografické změny vlivem tzv. silných ročníků. Součástí práce je také hledání cesty v dalších způsobech financování důchodů, především ve fondovém způsobu financování, kde se autor snaží analyzovat možné přínosy a nevýhody.

V závěrečné části práce je podrobně popisována reforma prováděná současnou vládou. Malá důchodová reforma je nejvýznamnější legislativní úpravou penzijního systému od roku 1989. Autor hodnotí oprávněnost systémové reformy a sám navrhuje úpravy spíše parametrické s prvky reformy systémové na dobrovolné bázi s posílením třetího pilíře důchodového zabezpečení. Navrhuje cílenou podporu vlastní zodpovědnosti každého občana za zajištění prostředků k důstojnému příjmu po ukončení aktivního ekonomického života se zachováním současného náhradového poměru.

Abstract

ŠNEBERGER, S. *The Reform of the pension system in the Czech Republic.*

Bachelor of work. Pilsen: The Faculty of Economics, University of West Bohemia in Pilsen

45 pgs., 2011

Keywords: social security and pension contributions, pension plans, the Small pension reform

The present study is focused on the characteristics of the current pension system in the Czech Republic. It explains the principles of social policy, its functions and objectives. It describes the history of social security in Europe and the Czech Republic. The author tries to find the causes of unsustainability of the current ongoing pension funding system, which could become a serious threat to the future maintenance of public budgets balance. Some of the key factors are the economic situation, an aging population and other demographic changes due to so-called baby-boomers. The study also includes the seeking of other ways of the pension financing, particularly in the funded financing, where it is analyzing its potential advantages and disadvantages.

The final part of this study describes the reform executed by the contemporary government in the detail. The Small pension reform is the most important legislation modification of the pension system since 1989. The author evaluates the legitimacy of the system reform, and he proposes a modifications rather parametric with the elements of the system reform on a voluntary basis with strengthening of the third pillar of pension scheme. He proposes the targeted support of every citizen's responsibility to ensure their funds for the dignified retirement after the ending of active economic life, while the current replacement rate is being maintained.